

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600009200H

31.

584.

C. CRISPI SALUSTI

ORATIONES ET EPISTOLAE

EX HISTORIARUM LIBRIS DEPERDITIS.

AD FIDEM CODICUM

VATICANORUM

RECENSUIT

ATQUE IN SCHOLARUM USUM

EDIDIT

IO. CASP. ORELLIUS.

TURICI

TYPIS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM

M. DCCC. XXXI.

584.

• 482 •

IO. CASP. ORELLIUS GEORGIO HENRICO MOSERO S. P. D.

Cetera Salustii scripta quum sexcenties iam edita sint in adolescentium usum, semel has quoque praeclaras eius reliquias, immerito fere neglectas, iisdem proponere statui. Etenim haud prorsus repudiandum videbatur Cortianum illud: „pro certo affirmare possumus, qui genium Salustii, emendatissimum genus dicendi, praegnantem brevitatem propius nosse cupit, illum prius Orationes illas et Epistolas, quam integra duo Crispi opera legere debere. Hae enim quum non toties librariis obnoxiae fuerint quam Catilina et Iugurtha, non tam foede corruptae ad nos pervenerunt.” Nec multum ab his abhorret Kritzii elegans iudicium. (Praef. p. XVII.)

Tota autem libelli ratio haec est: adiutus Vaticano primo ac secundo Gerlachii, Vaticano tertio sive Carrionis et Bongarsiana, quam nuper nactus sum, vel huius ipsius Vaticani tertii vel certe simillimi Codicis Vaticani collatione cum Carrionis cura (Antverpiae M. D. LXXIX.), tum libris Ursini et Ciacconii, editione Pomponii Laeti (Romae M. CCCC. XC.) aliisque veteribus, quibus equidem annuero libros quos dicunt Fabri et Briconeti, permulta inveterata vitia foedasque interpolationes inde ex editione Io. Britannici (Brixiae M. CCCC. LXXXV.) Veneta MD.,

et in primis ex Aldina priore (M. D. IX.) in novissimas quoque mira pertinacia propagatas tandem prorsus sustuli, praeunte ex parte amicissimo Gerlachio, quocum consociatus aliquando has ipsas reliquias et Pseudosalustii ad C. Caesarem epistolas pleno cum apparatu critico editurus sum. Quo in consilio persequendo confirmavit me nuperrima Weisii editio, ultra quam credibile est, mendosa ac paene dixerim fatua. Quanto melius is fecisset, si vel Cortii vel Gerlachii *ἔκδοσιν* simpliciter repetendam curasset! Nunc vero ingenti errorum cuiusque generis atque interpolationum número reducto *), adolescentulis, quibus curam a se elaboratam destinavit, misere imposuit, viros doctos perquam ridicule ludificatus est.

Quaecunque autem in Cortiana lectione reformavi (centum circiter loci sunt:) nisi ubi e coniectura id factum esse notatum est, ea e Codicibus Vaticanis et Pomponio Laeto hausta esse scito. Subiunguntur quaestiones et grammaticae et criticae, ad acuenda adolescentulorum ingenia idoneae. In fine autem addidi scholia, alia historici argumenti eaque magnam partem ex amici commentario repetita, alia locis difficilioribus interpretandis vindicandisque lectionibus a me receptis destinata.

Ego vero ita hoc opusculo uti decrevi, modo ut in scholis publicis expositurus sim, modo discipulos longius ceteris provectos has eclogas accurate perlegere iubeam, dein domi meae experiar, quam recte quaeque intellexerint, quam scite dubia in Quaestionibus proposita nec soluta expedire vel ipsi vel scholiorum ope potuerint, eo quidem consilio, ut huiusmodi inceptis incitati atque exercitati deinceps ad maiora etiam difficilioraque alacri animo pergant.

---

*) Quinquagies ter Gerlachii *ἔκδοσιν* harum eclogarum is denuo corrupit, quaterdecies emendavit.

Tu autem, mi Mosere, libenti animo tenue hoc munusculum accipias rogo oroque, et communia nostra studia strenue bonoque cum eventu, ut soles, in posterum quoque iuva. Inter nos ambos, mirum dictu, illud semper obtinuit obtinebitque: *Figulus figulum amat.*

D. Turici. Kal. Septembribus. M. DCCC. XXXI.

I N D E X.

- I. ORATIO LEPIDI CONS. AD POPULUM ROMANUM. Ex Historiarum libro I.
  - II. ORATIO L. PHILIPPI IN SENATU. Ex Historiarum libro I.
  - III. ORATIO CAI COTTAE AD POPULUM ROMANUM. Ex Historiarum libro III.
  - IV. EPISTOLA CN. POMPEI AD SENATUM. Ex Historiarum libro III.
  - V. ORATIO MACRI TR. PL. AD PL. Ex Historiarum libro III.
  - VI. EPISTOLA MITHRIDATIS. Ex Historiarum libro IV.
-

ORATIO LEPIDI CONSULIS

AD

POPULUM ROMANUM.

Clementia et probitas vestra, Quirites, quibus per 1
ceteras gentis maximi et clari estis, plurimum timoris
mihi faciunt advorsum tyrannidem L. Sullae; ne, quae
ipsi nefanda aestumatis, ea parum credendo de aliis
5 circumveniamini —: praesertim quom illi spes omnis
in scelere atque perfidia sit neque se aliter tutum pu-
tet, quam si peior atque intestabilior metu vestro fue-
rit, quo captivis libertatis curam miseria eximat —:
aut si provideritis, in tutandis periculis magis quam

CORTIUS. Vers. 3. advorsus 4. ne ipsi nefanda quae 5. cum
(sicque semper.) 9. quam in ulciscendo

QUESTIONES. §. 1. *gentis*] Quid de hac forma notandum?
— *maximi et clari*] Cfr. Catil. 53. Iug. 14. 92. — Undenam
ortae sunt corruptelae vv. *ne quae ipsi* cet.? Scil. 1) *ne quae*
ipsi nefanda non aestimatis Ascensiana tertia 1513. 2) *ne*
ipsi nefanda quae aestumatis Cortius. 3) *ne aut ipsi nefanda*
quae aestumatis Gruterus, Weise. 4) *nedum aut ipsi nefanda*
non aestimatis Brixiana 1495. 5) *ne aut ipsi nefanda quae*
non existumatis Carrio. — *quom*] Thesis: „Haec scriptura non
solum in Salustio, sed etiam in Cicerone ubique restituenda.”
— *intestabilior*] Forcellinus Graece reddit ἀδόκιμος, ἀπαρ-
τυπος, Gesnerus μυσσυχθής (μυσσάρος.) Quid de his inter-
pretationibus iudicandum? — *metu vestro*] Estne ablativus
instrumenti, an, quod Cortius ratus est, significat: „peior,
quam vos timetis? an, ut Dureau de Lamalle: *metu vestro*]

2 ulciscendo teneamini. Satellites quidem eius, homines maximi nominis, optimis maiorum exemplis, nequeo satis mirari, qui dominationis in vos servitium suum mercedem dant et utrumque per iniuriam malunt quam optimo iure liberi agere; praeclara Brutorum atque 5 Aemiliorum et Lutatorum proles, geniti ad ea, quae 3 maiores virtute peperere, subvertunda! Nam quid a Pyrrho Hannibale Philippoque et Antiocho defensum est aliud quam libertas et suae cuique sedes; neu cui nisi legibus pareremus? Quae cuncta scaevus iste Ro- 10 mulus quasi ab externis rapta tenet, non tot exercituum clade neque consulum et aliorum principum, quos fortuna belli consumpserat, satiatus, sed tum crudelior, quom plerosque secundae res in miseratio- 15 nem ex ira vortunt. Quin solus omnium post memoriam humani generis supplicia in post futuros composuit, quis prius iniuria quam vita certa esset; pravissimeque per sceleris immanitatem adhuc tutus fuit, dum vos metu gravioris serviti a repetunda libertate terremini.

20

2. nominis, non minus optimis 3. mirari: dominationis 5. libere 7. subvertunda (*sicque semper in v. vortere.*) 10. saevus 12. consulis 15. post memoriam hominum. (Cdd.: post memoriam humani. *Supplevi generis.*) 18. furit 19. servitii (*sicque in talibus semper duplex i.*)

espèce d'ablatif absolu: «La crainte étant votre lot.» — *captivis*] — *captis* Vatic. tertius. Cur praestat illud? — *in tutandis periculis et teneamini*] Quomodo Graece dicas? — Aldina secunda *in vitandis*.

§. 2. «Satelles, stipator, assecula, (asseccla), assecator, pedisequus; socius, minister, administer, emissarius, canis.» — Unde orta est vulgata lectio: *NOMINISNONMINUSOPTIMIS*? — Cur reiicienda lectio librr. Fabri et Briconeti: — *dominationis suae in vos?* — *utrumque?* — Quid interest inter *liberi* et *libere* agere? Pseudosal. ad Caes. 2, 5. *plebes eo libere agitabat.* (*libere* scil. h. l. Carrio et Cortius.)

§. 3. a Pyrrho — *defensum?* — *scaevus*] Codd. Vaticc. cur praefendum alteri lect. *saevus?* — Cur *consulum* (Vaticc.) non *consulis*? — Cur falsa Douzae suspicio: *plerisque* — *vortunt?* — Cur locum non habet *furit?* ut primus dedit Aldus. — Num legendum *deterremini?*

Agendum atque obviam eundum est, Quirites, ne⁴
 spolia vestra penes illos sint: non prolatandum neque
 votis paranda auxilia; nisi forte speratis taedium iam
 aut pudorem tyrannidis Sullae esse et eum per scelus
 occupata periculosius dimissurum. At ille eo proces-
 sit, ut nihil gloriosum nisi tutum et omnia retinendae
 dominationis honesta aestumet. Itaque illa quies et⁵
 otium cum libertate, quae multi probi potius quam
 laborem cum honoribus capessebant, nulla sunt: hac
 tempestate serviundum aut imperitandum, habendus¹⁰
 metus est aut faciundus, Quirites. Nam quid ultra?
 quaeve humana superant aut divina impolluta sunt?
 Populus Romanus, paullo ante gentium moderator,
 exutus imperio gloria iure, agitandi inops despectus-
 que ne servilia quidem alimenta reliqua habet. So-¹⁵
 ciorum et Latini magna vis civitate pro multis et egre-
 giis factis a vobis data per unum prohibentur, et
 plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satelli-
 tes, mercedem scelerum. Leges iudicia aerarium,
 provinciae reges penes unum, denique necis civium²⁰

2. penes illum 3. speratis, per taedium iam aut pudorem tyrannidis, esse eum 6. uti 7. existumet 11. metus aut

§. 4. *obviam eundum*] Graece. — Unde orta interpolatio vv. *speratis taedium* cet.? — Quid iudicandum de hac Cortii annotatione: „Videamus, an *tutum* active sumpserit Crispus pro eo, quod tueatur dominationem”: —? — *omnia retinendae dominationis*] cfr. Catil. 6. ibique Kritz. Iug. 88. — *aestumet*] (*existimet*).

§. 5. Utra distinctio praestat: *nulla sunt hac tempestate: serviundum*: — *nulla sunt: hac tempestate serviundum*? Pseudosal. ad Caes. 2, 9. *virtus, vigilantia, labos apud Graecos nulla sunt*. — Cic. in Verr. 5, 47. *Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit*? GERLACH. — *superant*? — *agitandi*? Arusianus Messius s. Pseudofronto. — Codices Vatt.: *co-gitandi*. — *servilia alimenta*?

§. 6. *Socii et Latium* quomodo usitatus dicitur? Tertiam rationem Salustianam quaere Iug. 43. (Livius 34, 35.) — Quomodo corrigenda vulgata lectio Sestianae §. 30. *socii Latini*? — Cur reiciendum aliorum *mercede*? — *humanas hostias*? — *solvere iniuriam*: Graece? — Cur Wasse malebat *unam* — — *finem*?

et vitae licentia. Simul humanas hostias vidistis et sepulchra infecta sanguine civili. Estne viris reliqui aliud quam solvere iniuriam aut mori per virtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro saeptis statuit, neque quisquam extremam necessitatem 5
 7 nihil ausus nisi muliebri ingenio exspectat. Verum ego seditiosus, uti Sulla ait, qui praemia turbarum queror, et bellum cupiens, qui iura pacis repeto. Scilicet, quia non aliter salvi satisque tuti in imperio eritis, nisi Vettius Picens et scribe Cornelius aliena 10
 bene parta prodegerint; nisi approbaritis omnes pro-
 scriptionem innoxiorum ob divitias; cruciatus virorum inlustrium, vastam urbem fuga et caedibus, bona civium miserorum quasi Cimbricam praedam venum aut dono datam. Et obiectat mihi possessiones ex bonis 15
 proscriptorum; quod quidem scelorum illius vel maximum est, non me neque quemquam omnium satis tutum fuisse, si recte faceremus. Atque illa, quae tum formidine mercatus sum, pretio soluto, iure, dominis tamen restituo neque pati consilium est ullam ex ci-
 8 vibus praedam esse. Satis illa fuerint, quae rabie

8. quia iura 10. Vettius Picens, scribe 11. parata (Ibid.) approbaveritis - - proscriptiones 19. pretio soluto: iure dominis

§. 7. Cur repudiandum Edd. aliq. vett. et Gronovii *quaero?* — *scribe*: cur invidiosum nomen? — Satisne defenditur lect. vulg. *parata* Livii loco ab interpret. allato 26, 34. *ne ipsi posterive eorum uspiam pararent haberentve*: et Iug. 31. *servi aere parati*? — Quid iudicas de Bongarsii suspitione *ob divitias* e gloss. esse? — *venum* — *datam*] Ad grammaticam h. v. rationem nota vv. XII. Tabularum apud Ulpianum Fragm. Tit. X. §. 1. Ed. Boecking. p. 16. SI PATER FILIUM TER VENUNDAVIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO: alii *venum* duit. — "*faceremus* pro *fecissemus*; nisi potius tamen *fecissemus* rescribendum." Douza. — ?. — Quomodo diiudicandae variae distinctiones vv. *mercatus sum pretio soluto iure dominis tamen restituo*, ut sine distinctione exhibet Ed. Ascensiana prima? Scil. Cortius ut est in var. lect. — Contra Ed. Antverp. 1564.: *pretio, soluto iure, dominis* cet.

§. 8. *rabie contracta*)(*rabie contacti* VV. DD. coniectura: — ? — Num leg. *quantum audeat is?* — *antecapere* quo-

contracta toleravimus, manus conserentis inter se Romanos exercitus et arma ab externis in nosmet vorsa. Scelerum et contumeliarum omnium finis sit. Quorum adeo Sullam non poenitet, ut et facta in gloria numeret et, si liceat, avidius fecerit.

Neque iam quid existumetis de illo, sed quantum⁹ audeatis vereor; ne alius alium principem expectantes antecapiamini, non opibus eius, quae futes et corruptae sunt, sed vestra secordia, quam raptum¹⁰ ire licet ei, quem haud pudeat tam videri felicem. Nam praeter satellites commaculatos quis eadem volt? aut quis non omnia mutata praeter victoriam? Scilicet milites: quorum sanguine Tarulae Scyrtoque, pessimis servorum, divitiae partae sunt; an, quibus¹⁵ praelatus in magistratibus capiundis Fusidius, ancilla turpis, honorum omnium dehonestamentum? Itaque maxumam mihi fiduciam parit victor exercitus, cui per tot volnera et labores nihil praeter tyrannum quaesitum est. Nisi forte tribuniciam potestatem evorsum²⁰ profecti sunt per arma, conditam a maioribus suis, utique iura et iudicia sibimet extorquerent; egregia scilicet mercede, quum relegati in paludes et silvas contumeliam atque invidiam suam, praemia penes paucos intellexerint. Quare igitur tanto agmine atque¹⁰
²⁵ animis incedit? quia secundae res mire sunt vitiis ob-

6. quantum vos audeatis 9. socordia (*sicque semper.*) (Ibid.) quam captum (*Cdd.* raptum) iri licet et quam audeat tam. *Quod reposui, ex mea est coniectura.* 13. Tarrulae Scyroque 15. Fusidius 24. intelligerent

modo construitur apud Salustium? Cat. 13. Cat. 32. Cat. 55. Iug. 21. Iug. 50.

§. 9. Quomodo explicanda coniectura a me proposita et in hac scholastica editione recepta? — *ancilla* h. l.? — Quid iudicandum de distinctione, quam Ursinus suavit: *profecti sunt, per arma conditam* cet.? — Quid de forma *λοικοφανει* intellexerint?

§. 10. *obtentui*? — *labefactus, labefactatus.* — Quid iudicandum de lectionibus *forte spe* et *forte spes est*? Priorem Weise recepit. Excidiſſe fortasse verbum, ut ratus est Du-

- tentui; quibus labefactis, quam formidatus est, tam contemnetur; — nisi forte specie concordiae et pacis, quae sceleri et parricidio suo nomina indidit. Neque aliter rem publicam et belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebes, praeda civilis acerbissima, ius iudiciumque omnium rerum penes se, quod populi Romani fuit. Quae si vobis pax et composita intelliguntur, maxuma turbamenta rei publicae atque exitia probate, annuite legibus impositis, accipite otium cum servitio et tradite exemplum posteris ad rem publicam suimet sanguinis mercede circumveniundam.
- 12 Mihi quamquam per hoc summum imperium satis quaesitum erat nomini maiorum, dignitati atque etiam praesidio, tamen non fuit consilium privatas opes facere, potiorque visa est periculosa libertas quieto servitio. Quae si probatis, adeste, Quirites, et bene iuvantibus dis, M. Aemilium consulem ducem et auctorem sequimini ad recipiundam libertatem.

1. labefactatis (Ibid.) formidatus antea est 3. Neque aliter populo Romano esse belli finem ait 7. pax et concordia intelliguntur 10. ad populum Romanum - - circumveniundum 17. Diis

reau de Lamalle? — Cur corrupta sunt verba *neque aliter rem publicam* cet.? — *ius iudiciumque omnium rerum*? — *composita*] Quomodo defendenda haec Codd. lectio pro *concordia*, interpolatione Aldina?

§. 11. Defendine potest Codd. lectio: *ad rem p. suimet sanguinis mercede circumveniundam*? an praestat Cortiana? — *quaesitum*?

§. 12. *opes facere*] cfr. Senecae Ep. 114. — Cur *divis* Vat. primi recipiendum non est? Cfr. Iug. 85.

ORATIO L. PHILIPPI

IN

S E N A T U.

Maxume vellem, Patres conscripti, rem publicam **1**
 quietam esse aut in periculis a promptissimo quoque
 defendi, denique prava incepta consultoribus noxae
 esse. Sed contra seditionibus omnia turbata sunt, et
 5 ab iis, quos prohibere magis decebat. Postremo,
 quae pessimi et stultissimi decrevere, ea bonis et
 sapientibus faciunda sunt. Nam bellum atque arma,
 quamquam vobis invisa, tamen, quia Lepido placent,
 sumenda sunt. Nisi forte cui pacem praestare et bel-
 10 lum pati consilium est. Pro di boni, qui hanc ur- **2**
 bem, omissa cura, adhuc regitis! M. Aemilius, omni-
 um flagitiosorum postremus, qui peior an ignavior
 sit deliberari non potest, exercitum opprimundae liber-
 tatis habet et se e contempto metuendum effecit: vos
 15 mussantes et retractantes, verbis et vatum carminibus

10. Dii

§. 1. *sed contra*] Cfr. Ing. 85. *sed mihi contra ea videtur.*
 Sic etiam Turic. Eins. Alii vero omittunt *ea*. — *consultor, au-*
ctor? — «Credo Salustium scripsisse: *et quos prohibere cet.*»
 Coar. (?) — *pacem praestare?* —

§. 2. *omissa cura*] Triplex exstat h. l. interpretatio: quae-
 nam praestat? 1) «dii, qui hanc urbem, etsi omissa (remissa
 aliquantum) pristina cura, adhuc tamen (aliquatenus) regitis.»
 2) «dii, qui adhuc negligentes estis in regenda hac urbe.»
 3) «dii, qui, etsi omissa ab hominibus cura (vel «in tanta
 civium incuria») hanc urbem adhuc regitis, nondum prorsus

pacem optatis magis quam defenditis, neque intellegitis mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi. Atque id iure; quoniam ex rapinis consulatū, ob seditiōem provinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob bene facta cepisset, cuius scelere-
bus tanta praemia tribuistis?

- 3 At scilicet eos, qui ad postremum usque legatos, pacem, concordiam et alia huiusmodi decreverunt, gratiam ab eo peperisse. Immo despecti et indigni re publica habiti praedae loco aestumantur; quippe
metu pacem repetentes, quo habitam amiserant. Equidem a principio, quom Etruriam coniurare, proscriptos accersi, largitionibus rem publicam lacerari videbam, maturandum putabam, et Catuli consilia cum
4 paucis secutus sum. Ceterum illi, qui gentis Aemiliae bene facta extollebant et ignoscendo populi Ro-

5. benefacta 7. At scilicet ii, qui 13. accersiri

deseruitis." — Num qui cum Dureau de Lapalle haberi potest pro particula, i. e. *quomodo*? — *flagitiosorum postremus*] Quid huius simile exstat in Ep. Mithridatis? — *deliberari*? — *exercitum opprimundae libertatis*? — "*mussare dictum, quod muti non amplius quam μῦ dicunt.*" Varro LL. 7. p. 377. Speng. — Cic. Tuscul. Lib. 1, §. 76. *sive retractabis sive properabis*. Lib. 5, §. 82. *sine retractatione*. — Utrum *verbis* iungendum etiam cum v. *defenditis*, an tantummodo cum v. *optatis*? — *mollitia*] Iug. 85. *quom tute per molli- tiem agas*. Contra Catil. 52. *inertia et mollitia animi alius alium expectantes cunctamini*.

§. 3. *scilicet* — *peperisse*? Cfr. Iug. 4. 102. et 113. — Quid notandum circa numeros oratorios in verbis *ab eo pe- perisse*; §. 10. *decreta paratis*; Ep. Pompeii in fine: *trans- gredientur*; Orat. Philippi §. 9. *civem patiuntur*; Orat. Ma- cri §. 4. *pertinuere*; Orat. Cottae §. 1. *deseruere*; Catil. 1. *oboedientia finxit*; ibid. *virtus clara aeternaque habetur*. 2. *omnia parent*; ibid. *de utraque siletur*; 3. *multa adversa fuere*; 5. *semper cupiebat*; ibid. *quas supra memoravi*; 20. *omnia consenuerunt*; Iug. 110. *haud repulsus abibis*; — ? — *indigni rep. habiti*? — *accersi arcessi accersiri*? Priscian. 10, 8. p. 504. Krehl. *accerso, accersivi*; sed Cod. Turic. *perbonus: arcesso, arcessivi*.

§. 4. *auxisse* quomodo in nostra lectione explicandum? — Quid potissimum obstat, quo minus cum Faërno legamus:

mani magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant, quom privata arma opprimundae libertatis cepisset, sibi quisque opes aut patrocina quaerundo consilium publicum corruperunt.
 5 At tum erat Lepidus latro cum calonibus et paucis
 sicariis, quorum nemo diurna mercede vitam mutaverit: nunc est pro consule cum imperio, non empto, sed dato a vobis, cum legatis adhuc iure parentibus; et ad eum concurrere homines omnium ordinum cor-
 10 ruptissimi, flagrant inopia et cupidinibus, scelerum conscientia exagitati, quibus quies in seditionibus, in pace turbae sunt; hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt, Saturnini olim, post Sulpici, dein Mari Damasippique, nunc Lepidi satellites. Praeter-
 15 ea Etruria atque omnes reliquiae belli arrectae; Hispaniae armis sollicitae; Mithridates in latere vectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin praeter idoneum ducem nihil abest

5. Attamen erat 12. Sulpicii, dein Marii

populum Romanum? — Explica zeugma in vv. *Ceterum illi* — — — *auxisse.* — *nusquam* — — *progressum?*

§. 5. Quomodo explicanda illa: *quorum nemo diurna mercede vitam mutaverit?* Pseudosal. ad Caes. 2; 4. *Nam quid ego de te dicam, cuius contumeliam homines ignavissimi vita sua commutare volunt?* Habuitne simia ante oculos hunc ipsum locum? — Cur falsa est interpolatio Edd. aliq. *nemo non diurna?* Ceterum nostram lectionem Cortius ita interpretatus est: „notat, iis diurnam mercedem ipsa vita cariorem esse, quod postremis hominum et perditissimis proprium est.” Num probanda haec explicatio? — *pro consule*] Fateor apud Prius. 1. l. e Salustii Hist. Lib. 1. (Gerlach. p. 223, 27.) afferri *Domitium proconsulem* (sicque etiam Cod. Turic.) Sed apud eundem 18, 4. p. 122. (Gerl. p. 243. Lib. V, 1.) antea erat *Q. Marcium Regem pro consule*; Krehl.: *proconsulem*. Cfr. *pro praetore* Iug. 36. et 37. — *cupidinibus*] Sic Codd. (Iug. 1.) Alii, etiam Weise: *cupiditatibus*: — ? Catil. 5. *ardens in cupiditatibus.* —

§. 6. Tacit. Ann. 3, 11. *arrecta omni civitate*) (ibid. c. 7. *erectis omnium animis spe petendae* — — *ultionis*; cfr. Kritze. ad Catil. 39. p. 183. Iug. 84. *eos non paulum oratione sua Marius arreperat.* Undenam haec tralata?

- 7 ad subvortundum imperium. Quod ego vos oro atque obsecro, Patres conscripti, ut animadvortatis; neu patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere. Nam, ubi malos praemia secuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. An 5 exspectatis, dum exercitu rursus admoto, ferro atque flamma urbem invadat? quod multo propius est ab eo, quo agitat, statu, quam ex pace et concordia ad arma civilia; quae ille advorsum divina et humana omnia cepit non pro sua aut quorum simulat iniuria, sed le- 10 gum ac libertatis subvortundae. Angitur enim ac laceratur animi cupidine et noxarum metu, expers consilii, inquires, haec atque illa tentans; metuit otium, odit bellum; luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra secordia. Neque mihi satis 15 consilii est, metum, an ignaviam, an dementiam eam appellem; qui videmini intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem.
- 8 Et quaeso considerate, quam convorsa rerum na- 20 tura sit. Antea malum publicum occulte, auxilia

5. sequuntur 7. invadit 16. consilii, metum

§. 7. Inspecitis locis Cat. 36. Iug. 32. Hist. 4, 9. *qui quidem mos, uti tabes, in urbem coniectus*, quid iudicandum de Carrionis suspitione: *quasi tabem? Rabiem* quomodo defendi potest? (Cfr. Lepidi Orat. §. 8. Liv. 21, 48.) — *ferro atque flamma*] Quomodo usitatus dicitur? — *dum invadat*) (*dum invadit*? — Quid dicendum de hac Douzæ annotatione: "*quam ex pace cet.*] Scriptura haud dubie mendosa et quam iuxta cum ignarissimis intelligo; nisi tamen totus locus interpolandus et fortasse in hunc modum constituendus: *quam ad pacem et concordiam ab armis civilibus.*" — ? — Num defendi potest lectio *agitur*? — Quonam iure Stewechius h. l. et infra volebat *lancinatur* (ad Appul. Oudend. l. p. 298.)? — *animi cupidine* cfr. Cat. 58. Iug. 20. *timor animi.* — *inquires et inquietus*: neutrum Tullianum. — Quomodo explicanda constructio vv. *qui videmini cet.*?

§. 8. *rerum natura* h. l.? — Quid iudicandum de lect. Vat. sec. *inscindi*? — Num leg. *quum ipse armis agat*? Cfr. Iug. 10. — *plebei*] Priscian. 6, 11. T. 1. p. 256. Kr. „In-

palam instruebantur, et eo boni malos facile antebant: nunc pax et concordia disturbantur palam, defenduntur occulte. Quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi forte pudet aut piget recte facere. An Lepidi mandata animos movere? qui placere ait sua cuique reddi, et aliena tenet; belli iura rescindi, quum ipse armis cogat; civitatem confirmari, quibus ademptam negat; concordiae gratia plebei tribuniciam potestatem restitui, ex qua
 10 omnes discordiae accensae. Pessume omnium atque
 9 impudentissime, tibine egestas civium et luctus curae sunt? cui nihil est domi nisi armis partum aut per iniuriam. Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris; bello concordiam quaeris, quo parta dis-
 15 turbatur; nostri proditor, istis infidus, hostis omnium bonorum. Ut te neque hominum neque deorum pudet, quos per fidem aut periurio violasti! Qui, quando talis es, maneat in sententia et retineas arma te hortor; neu prolatandis seditionibus, inquiet ipse, nos
 20 in sollicitudine attineas. Neque te provinciae neque

2. pax, concordia 3. movent

venitur etiam *plebes plebei*. Salustius in I. Historiarum: *plebei tribuniciam potestatem*. Nam *plebs plebis* facit genitivum. Verum quidem illud est, *plebei* saepe apud Livium (et *plebi* in optimis Clc. Codd.) esse genitivi formam in formula *TRIB. PL.* Sed h. l. videtur dativus; ut apud Livium 8, 12. *leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit* et in Gruteri Inscripiti. 392, 1. *LOCVS PLEBEI DATVS*.

§. 9. *tibine — curae sunt*] Ursinus: *sint — per fidem aut periurio*? Cur interpolaverunt nonnulli *perfidia*? Cfr. Caesarem B. G. 1, 46. *committendum non putabat, ut dici posset eos ab se per fidem in colloquio circumventos*. Seneca de provid. 3. *Multa milla civium Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata ab Sulla*. Cfr. Burhouf. Ad mutationem casuum cfr. Iug. 7. *per vim neque insidiis*. — *quando talis es*? — Cur locum non habet lectio Edd. aliq.: *nos in sollicitudine retineas*? — Cur praeferebatur erat *patiuntur* futuro a Douza proposito? — *coeptas*] Al. *coepisti*. Pseudosal. ad Caes. 2, 2. *indigna virtute tua coeptas recte* Vat. pr. Contra: — *cogitas* Vat. sec. et Bongarsii. — *cogites* Edd. Curnam h. v. utrobique corruptum? — *maturis*

Salusti Orat.

leges neque di penates civem patiuntur. Perge, quae coeptas, ut quam maturrume merita invenias.

- 10 Vos autem, Patres conscripti, quousque cunctando rem publicam intutam patiemini et verbis arma tentabitis? Delectus advorsum vos habiti; pecuniae publice et privatim extortae; praesidia deducta atque imposita; ex lubricine leges imperantur, quom interim vos legatos et decreta paratis. Quanto mehercule avidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quom intelleget se metu magis quam aequo et bono sustentatum. Nam qui turbas et caedem civium odisse ait et ob id; armato Lepido, vos inermos retinet, quae victis toleranda sunt, ea, quom facere possitis, patiamini potius censet. Ita illi a vobis pacem, vobis 11 ab illo bellum suadet. Haec si placent, si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnae, cuius in urbem reditu decus ordinis huius interiit, nihilominus vos atque coniuges et liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? Quin is et alii boni rem publicam frustra curant. 20 Agite, uti lubet; parate vobis Cethegi atque alia pro-

2. quae coepisti 3. Et quanto 12. inermes

sume Edd. aliq. Estne merus error librariorum Sec. XV., an ipsius Salustii manus? — Charisius Lib. 2. p. 184. Putsch. „M. Cato dierum dictarum de consulatu suo: — *maximòs tumultus maturissime disieci atque consedavi.*” — Scriptor ad Herennium 4, 17. *in aetate maturissima*, allatus propterea sub Ciceronis nomine a Prisciano 3, 3. T. I. p. 116. Kr. Columella 12, 17. *ficus viridis quam maturissima legenda est*, etiam in Cod. Sangermanensi.

§. 10. *deducta*] „i. e. distributa.” CORT. (?) — Cur imperantur, non, ut nonnulli volebant, *imperatae*? — *sustentatum*? — *inermos*: — Quare similia quaedam, ut *semisomnus* cet. Pomponius Laetus h. l. *inermes*. cfr. Kritz. ad Catil. 59. p. 318. — *suadet*, an *suadent*, ut habent alii?

§. 11. Exemplar: *tanta torpedo animos oppressit* (cur non obrepsit?): imitator (Pseudosal. ad Caes. 2, 8.): *desidia et inertia et stupor eos atque torpedo invasit.* — *vera*? — nomine, an cum Codd. et Pomponio nomini? — *ingenium* h. l.? Douza volebat *imperium*. — *collecta*? Num *contracta*?

ditorum patrocinia, qui rapinas et incendia instaurare cupiunt et rursus advorsum deos penatis manus armare. Sin libertas et vera magis placent, decernite digna nomine et augete ingenium viris fortibus. Ad-
 5 est novus exercitus, ad hoc coloniae veterum militum, nobilitas omnis, duces optumi; fortuna meliores sequitur: iam illa, quae secordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo: quoniam Lepidus exer- 12
 citum privato consilio paratum cum pessumis et hosti-
 10 bus rei publicae contra huius ordinis auctoritatem ad urbem ducit, uti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo pro consule et ceteris, quibus imperium est, urbi praesidio sint operamque dent, ne quid res publica detrimenti capiat.

7. quae collecta sunt socordia nostra, dilabentur 11. ut Appius

§. 12. Requiritur videtur *M. Lepidus*. Curnam? — uti cur
 h. l. praeferendum erat aliorum ut? — detrimenti] Catil. 29.
 Caesar B. C. 1, 4.

ORATIO CAI COTTAE

AD

POPULUM ROMANUM.

1. Quirites, multa mihi pericula domi militiaeque, multa advorsa fuere; quorum alia toleravi, partim repuli deorum auxiliis et virtute mea: in quis omnibus nunquam animus negotio defuit neque decretis labos. Malae secundaeque res opes, non ingenium mihi multabant. At contra in his miseris cuncta me cum fortuna deseruere. Praeterea senectus, per se gravis, curam duplicat, cui misero acta iam aetate ne mortem quidem honestam sperare licet. Nam, si parricida vestri sum, et his genitus hic deos penatis meos pa-10

1. militiae 4. neque animus 5. res, opes, non

§. 1. *alia* — — *partim*. Item: *partim* — — *alii* Iug. 40. — *animus* cet.] Quomodo haec sententia explicanda? — *labos*. Servius ad Aen. 1, 253. Quum secundum artem dicamus *honor, arbor, labor*, plerumque poetae *r* in *s* mutant, causa metri. *Os* enim longa est, *or* brevis. Hoc quidem habet ratio: sed ecce in hoc loco et sine metri necessitate *honor* dixit. Item Salustius paene ubique *labos* posuit, quem nulla necessitas coëgit. — '*opes* et *ingenium* estae nominativus, ut dicunt Interpretes (ita distinguentes *res, opes*)? — *mutare* illi quonam significatu acceperunt? — an accusativus? — *acta, exacta, senecta aetate*. — Cur hoc postremum, a Carrione repositum, non convenit huic loco? Quamquam Servius ad Aen. 11, 165. „Salustius: *senecta iam aetate*.” Quid iudicandum de Doederleinii coni. (Synon. 4. p. 94.) cui *misero, seni, acta iam aetate* cet.? — *parricida Catil. 31. — bis genitus*] Cic. ad Attic. 6, 6. *Amicorum literarum me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram non neglegendam.*

triamque et summum imperium vilia habeo, quis mihi vivo cruciatus satis est aut quae poena mortuo? quin omnia memorata apud inferos supplicia scelere meo vici. A prima adulescentia in ore vestro privatus et
 5 in magistratibus egi: qui lingua, qui consilio meo, qui pecunia volnere, usi sunt; neque ego callidam facundiam neque ingenium ad male faciendum exercui; avidissimus privatae gratiae maxumas inimicitias pro re publica suscepi; quis victus cum illa simul quom egens
 10 alienae opis plura mala exspectarem, vos, Quirites, rursus mihi patriam deosque penatis cum ingenti dignitate dedistis. Pro quibus beneficiis vix satis gratus videar, si singulis animam, quam nequeo, concesserim. Nam vita et mors iura naturae sunt: uti
 15 sine dedecore cum civibus fama et fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur. Consules nos fecistis, Quirites, domi bellicae impeditissimam re publica. Namque imperatores Hispaniae stipendium milites, arma frumentum poscunt; et id res cogit, quoniam
 20 nam defectione sociorum et Sertorii per montis fugam neque manu certare possunt neque utilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur; Macedonia plena hostium est, nec minus Italiae maritima et provinciarum; quom interim vectigalia parva et bellis incerta vix partem sumptuum
 25 sustinent: ita classe, quae commeatus tuebatur, minore quam antea navigamus.

3. cum omnia 7. malefaciendum 9. qui victus 11. deos 27. ante

§. 2. *Canina*, ut ait *Appius*, *facundia exercebatur*. Sal. Fragm. hist. incert. N. 184. Num propterea hic cum Carione rescribendum *caninam facundiam*?

§. 3. *iura*, an iure cum aliis? — *Asia Ciliciaque*? — Num leg. *utensilia* pro *utilia*? Cfr. Iug. C. 86. *Marius stipendio, armis, aliis utilibus navis onerat. — quom interim — classe navigamus*?

§. 4. *contracta*? — Cur corrumpebantur vv. *agite*, *uti monet ira*, in *agite*, *uti libet et ita*, tum in *agite et uti libet ita*, ut dederunt Carrio, Weise, alii? Scil. Pomponius Laetus

- 4 Haec si dolo aut secordia nostra contracta sunt, agite, uti monet ira, supplicium sumite: sin fortuna communis asperior est, quare indigna vobis nobisque et re publica incipitis? Atque ego, cuius aetati mors propior est, non deprecor, si quid ea 5 vobis incommodi demitur: neque mox in senio corporis honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerim, Adsum en C. Cotta consul; facio quod saepe maiores asperis bellis fecere: voveo dedoque me pro re publica, quam deinde cui mandetis circumspicite. 10 Nam talem honorem bonus nemo volet, quom fortunae et maris et belli ab aliis acti ratio reddunda aut turpiter moriundum sit, Tantummodo in animis habetote non me ob scelus aut avaritiam caesum, sed volentem pro maximis beneficiis animam dono dedisse. 15
- 5 Per vos, Quirites, et gloriam maiorum, tolerate adversa et consulite rei publicae! Multa cura summo imperio inest, multi ingentes labores, quos nequidquam abnuitis et pacis opulentiam quaeritis, quom omnes provinciae regna, maria terraeque aspera aut 20 fessa bellis sint,

2. sunt, uti 3. communis fortuna 6. neque mox ingenui corporis (Codd. neque mox ingenio corporis. Mea ex coniectura est: in senio corporis.)

fortasse err. typogr. *agite uti non et ira*; tum paullo ante illa, quae commeatus iuebatur in quae commeatum convehabat (Cod. Ursini) et qua commeatus vehebatur, ut Aldina, Ascensiana tertia, Carrio, Weise? — Quasnam ob rationes reiiciendae lectiones omnes a nostra coni. in senio corporis discrepantes? Scil. ingenio corporis Codd. Vaticc. — ingenio corpori Cod. Ursini, Carrio, Weise, alij. — ingenui corporis Curtius, construens: finem fecerim vitae (dativus) ingenui corporis. — saepe — fecere? Quinam isti maiores? Cfr. Cic. Tuscul. 1, 37. de Finn. 2, 19. — Formula devotionis ipsa ubinam reperitur? — belli acti, belli gesti, belli ducti quonam modo differunt?

EPISTOLA CN. POMPEI

AD

SENATUM.

Si advorsus vos patriamque et deos penatis tot la-
bores et pericula suscepissem, quotiens a prima adu-
lescentia ductu meo sceleratissimi hostes fusi et vobis
salus quaesita est, nihil amplius in absentem me sta-
5 tuissetis, quam adhuc agitis, Patres conscripti, quem
contra aetatem proiectum ad bellum saevissimum cum
exercitu optume merito, quantum est in vobis, fame,
miserruma omnium morte, confecistis. Hac in spe po-
pulus Romanus liberos suos ad bellum misit? haec
10 sunt praemia pro vulneribus et totiens ob rem publi-
cam fuso sanguine? Fessus scribundo mittundoque le-
gatos omnis opes et spes privatas meas consumpsi,
quom interim a vobis per triennium vix annuus sum-
ptus datus est. Per deos immortalis, utrum censetis
15 me vicem aerari praestare, an exercitum sine frumeto
et stipendio habere posse? Equidem fateor me ad hoc 3

§. 1. tot -- quotiens? -- contra aetatem? -- proiectum?
-- Hac in spe? An hacine spe?

§. 2. vicem aerari praestare?

§. 3. quippe qui -- paravi: cfr. Catil. 48. Jug. 7. 14.
28. 48. 54. 76. 86.: num hoc Tullianum? -- Unde orta est
interpolatio Edd. aliq.: novis quidem militibus? -- Quomo-
do potest defendi lectio Codd. hiememque castris a me recepta?
Utique Jug. 100. hiberna -- in oppidis maritimis agere de-
creverat. -- ex ambitione mea? -- Oppida excisa constanter an-
tiqui, saltem Codices, nunquam excissa. Contra oppidum
excindere aequè recte dicitur atque excidere. Cfr. Ochsner
Ecl. Cic. p. 300.

bellum maiore studio quam consilio profectum; quippe qui nomine modo imperii a vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paravi hostisque in cervicibus iam Italiae agentis ab Alpibus in Hispaniam summovi; per eas iter aliud atque Hannibal nobis opportunius pate-⁵ feci; recepi Galliam, Pyrenaeum, Laletaniam, Indigetis, et primum inpetum Sertorii victoris novis militibus et multo paucioribus sustinui hiememque castris inter saevissimos hostis, non per oppida neque ex ambitione mea egi. Quid deinde proelia aut expeditiones¹⁰ hibernas, oppida excisa aut recepta enumerem? quando res plus valet quam verba. Castra hostium apud Surconem capta et proelium apud flumen Turiam et dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia et exercitu deleti satis clara vobis sunt: pro quis, o grati Patres,¹⁵ Aegestatem et famem redditis, Itaque meo et hostium exercitui par condicio est; namque stipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos moneo quaesoque ut animadvortatis, neu cogatis necessitatibus privatim mihi consulere. Hispaniam²⁰ citiorem, quae non ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad internecionem vastavimus, praeter maritimas civitates, quae ultro nobis sumptui onerique, Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit, et nunc malis fructibus ipsa vix agi-²⁵ tat. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi. Reliqui vos estis; qui nisi subvenitis, invito et praedicente me, exercitus hinc et cum eo omne bellum Hispaniae in Italiam transgredientur,

8. hiememque in castris 10. deinde 13. Durium. (Turiam est e coniectura VV. DD.) 16. famam err. typogr.

§. 4. internecionem, interitionem? vastare regionem ad internecionem, caedere exercitum ad internecionem, — malis fructibus? — agitat? — fidem?

O R A T I O

C. LICINII MACRI TR. PL. AD PL.

Si, Quirites, parum existumaretis, quid inter ius 1
 a maioribus relictum vobis et hoc a Sulla paratum
 servitium interesset; multis mihi disserendum fuit do-
 cendumque, quas ob iniurias et quotiens a patribus
 5 armata plebes secessisset utique vindices paravisset
 omnis iuris sui tribunos plebei. Nunc hortari modo
 relicuum est et ire primum via, qua capessundam ar-
 bitror libertatem. Neque me praeterit, quantas opes 2
 nobilitatis solus, inpotens, inani specie magistratus,
 10 pellere dominatione incipiam, quantoque tutius factio
 noxiorum agat quam soli innocentes. Sed praeter
 spem bonam ex vobis, quae metum vicit, statim cer-
 taminis adversa pro libertate potiora esse forti viro
 quam omnino non certavisse. Quamquam omnes alii 3

1. quod 6. plebis. 7. reliquum

§. 1. *disserendum fuit*] — *fuisset* contra Codd. dedit Aldus avus; secuti sunt alii. — *docendique* Vat. sec. Num defendi potest? — *primum* estne adiectivum an adverbium? Pro adverbio habuit Cortius, „ante omnia.” Virg. Georg. 2, 475. *me vero primum dulces ante omnia Musae* — accipiant; ubi Philargyrius: „primum et ante omnia.”

§. 2. *inpotens*] h. l. quid significat? — *quantoque tutius* cet.] Imitatusne haec est Livius 2, 3. *periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere*? — *spem bonam* Iugurth. C. 113. Caesar B. C. 2, 5. Contra Pseudocicero post red. in Sen. 5. *quis enim ullam ullius boni spem haberet*, ubi Wolfius de Latinitate dubitabat. Attamen Tacit. Ann. 2, 15. *nulla boni spe*.

§. 3. *per militare nomen*? — *Cur vobismet ipsis*, Cdd.

creati pro iure vestro vim cunctam et imperia sua gratia aut spe aut praemiis in vos convertere meliusque habent mercede delinquere quam gratis recte facere. Itaque omnes concessere iam in paucorum dominationem, qui per militare nomen aerarium exercitus, 5 regna provincias occupavere et arcem habent ex spoliis vestris: quom interim more pecorum vos multitudo singulis habendos fruendosque praebetis, exuti omnibus, quae maiores reliquere; nisi quia vobismet ipsis per suffragia, uti praesides olim, nunc dominos destituti. Itaque concessere illuc omnes: et mox, si vestra receperitis, ad vos plerique. Raris enim animus est ad ea, quae placent, defendenda: ceteri validiorum sunt. An dubium habetis, num officere quid vobis uno animo pergentibus possit, quos languidos 15 secordesque pertinuere? Nisi forte C. Cotta, ex factione media consul, aliter quam metu iura quaedam tribunis plebei restituit; et, quamquam L. Sicinius primus de potestate tribunicia loqui ausus mussantibus vobis circumventus erat, tamen prius illi invidiam metuere, quam vos iniuriae pertaesum est. Quod ego nequeo satis mirari, Quirites; nam spem frustra fuisse intellexistis. Sulla mortuo, qui scelestum imposuerat servitium, finem mali credebatis. Ortus est longe saevior Catulus. Tumultus intercessit Bruto et Mamerco consulibus; dein C. Curio ad exitum usque in-

9. ipsi 11. illic 12. plerique: (raris - - - defendenda) cetera
14. ne obficere 25. et Aemilio Mamerco

lectio, praeferrī debebat alteri Edd. vett. admodum vendibili vobismet ipsi? — ad vos plerique] Cur interpolant nonnulli ad vos redibunt plerique?

§. 4. dubium habere num, ne? — ex factione media? — circumventus Catil. 31.

§. 5. agebantur Codd.; contra Edd. aliq. agerentur: ? — praesertim quum et quum praesertim (Cod. Turic. Einsiedl.), uti cum Kritzio leg. est Cat. 51, §. 19. pro quum praesenti. — dominatione in vobis: Quidni in vos? ut in Lepidi Orat. §. 2. dominationis in vos servitium suum mercedem dant. Cfr. tamen Catil. 8. fortuna in omni re dominatur.

sontis tribunū dominatus est. Lucullus superiore anno
 quantis animis ierit in L. Quintium, vidistis; quanta
 denique nunc mihi turbae concitantur! quae profecto
 incassum agebantur, si prius quam vos serviundi finem,
 illi dominationis facturi erant: praesertim quom his
 civilibus armis dicta alia, sed certatum utrinque de
 dominatione in vobis sit. Itaque cetera ex licentia 6
 aut odio aut avaritia in tempus arserunt: permansit una
 res modo, quae utrinque quaesita est et erepta in po-
 10 sterum, vis tribunicia, telum a maioribus libertati pa-
 ratum. Quod ego vos moneo quaesoque ut animad-
 vortatis, neu nomina rerum ad ignaviam mutant
 otium pro servitio appelletis. Quo iam ipso frui, si
 vera et honesta flagitium superaverit, non est condi-
 15 cio: fuisset, si omnino quiessetis. Nunc animum ad-
 vortere et, nisi viceritis, quoniam omnis iniuria pro-
 bitate tutior est, artius habebunt. Quid censes igitur? 7
 aliquis vestrum subiecerit. Primum omnium amittun-
 dum morem hunc, quem agitis; inpigrae linguae, ani-
 20 mi ignavi, non ultra concionis locum memores liber-
 tatis. Dein (ne vos ad virilia illa vocem, quo tribu-
 nos plebei modo, patricium magistratum, libera ab
 auctoribus patriciis suffragia maiores vestri paravere;)
 quum vis omnis, Quirites, in vobis sit et quae iussa
 25 nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere aut non agere

2. L. Quintium 4. agerentur 15. animum advortite 16. iniuria
 gravitate (probitate e conjectura mea est.) 18. omittendum
 22. quo tribunos plebi, modo patricium 24. uti, quae iussa

§. 6. in tempus? — ad ignaviam? Ad sententiam cfr.
 Catil. 52. — animum advortere? — probitate] — gravitate
 Codd. omnes. Num defendi potest?

§. 7. Num suspecta vv. aliquis vestrum subiecerit? Cfr.
 Iugurthae 31. Dicet aliquis: quid igitur censes? — amittun-
 dum cum Arusiano s. Pseudofrontone, an omittendum cum
 Codd.? — inpigrae linguae quinam casus? — tribunos plebei
 modo est. quomodo haec explicanda et vindicanda? — alius
 quis, quis alius, aliquis. — patrum decreta (Senatus con-
 sulta?)

certe possitis, Iovem aut alium quem deum consultorem exspectatis? Magna illa consulum imperia et patrum decreta vos exsequendo rata efficitis, Quirites, ultroque licentiam in vos auctum atque adiutum pro-
 8 peratis. Neque ego vos ultum iniurias hortor; magis uti requiem cupiatis; neque discordias, ut illi criminantur, sed earum finem volens, iure gentium res repeto et, si pertinaciter retinebunt, non arma neque secessionem, tantummodo ne amplius sanguinem vestrum praebeatis, censebo. Gerant habeantque suo
 10 modo imperia; quaerant triumphos; Mithridatem, Sertorium et reliquias exsulum persequantur cum imaginibus suis. Absit periculum et labos, quibus nulla pars fructus est! Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur: qua tamen quinis modis
 15 libertatem omnium aestumavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. Namque, uti illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires; sic neque absolvit cura familiari tam parva res, et ignavi cuiusque tenuissimas spes frustratur; qua tamen quamvis ampla, quo-
 20 niam serviti pretium ostentaretur, cuius torpedinis erat decipi et vestrarum rerum ultro iniuria gratiam debere? Namque alio modo neque valent in universos neque
 9 conabuntur. Cavendus dolus est. Itaque simul com-

1. possitis. Iovem - - - exspectatis: magna 10. censeo 17. ut illis
 19. et ignavus quisque tenuissima spe frustrantur, quae tamen

§. 8. *ultum hortor?* — *requiem et requietem.* — *iure gentium res repeto*] Quomodo hac uti potuit formula? — *Clari-
 gatio.* — *persequantur cum imaginibus suis*] Quomodo amara haec *εἰς ὧν* explicanda? — Cur praeferenda videtur lectio a nobis recepta *ignavi* — *frustratur?* — Aliorum *frustrantur* quomodo explicandum esset? Theses: 1) Prorsus necessarium non est *ignavissimi culusque*; ut habent aliq. Edd. interpolatae. 2) *quasque tenuissimas*, omnino reiciendum foret. 3) Probabilis est Faëni emendatio: *qua tamen pro Codd. quae tamen.* — *vestrarum rerum* cet.] Quomodo haec interpretanda? Modeste indicato de summi Gronovii coniectura: *et vestra munerantibus pro iniuria gratiam debere.*

§. 9. Cur reicienda lectio Ed. Ven. 1500.: *Cavendus*

parant delenimenta et differunt vos in adventum Cn. Pompei; quem ipsum, ubi pertinuere, sublatum in cervices suas, mox dempto metu lacerant. Neque eos pudet, vindices, uti se ferunt, libertatis, tot vi-
 5 ros sine uno aut remittere iniuriam non audere aut ius non posse defendere. Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium, tantae gloriae adulescentem, malle principem volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium, auctoremque in primis fore tribu-
 10 niciae potestatis.

Verum, Quirites, antea singuli cives in pluribus, 10 non in uno cuncti praesidia habebatis, neque mortali-um quisquam dare aut eripere talia unus poterat. Itaque verborum satis dictum est: neque enim igno-
 15 rantia res claudit. Verum occupavit nescio qua vos torpedo, qua non gloria movemini neque flagitio, cunctaque praesenti ignavia mutavistis, abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur et huc ire licet atque illuc, munera ditium dominorum, atque haec ea-
 20 dem non sunt agrestibus, sed caeduntur inter potentium inimicitias donoque dantur in provincias magistratibus. Ita pugnatur et vincitur paucis: plebes, quodcumque accidit, pro victis est et in dies magis erit; si quidem maiore cura dominationem illi retinue-
 25 rint, quam vos repetiveritis libertatem.

15. nescio quae 17. mutastis 18. et illuc 19. dominorum. Atque

tamen dolus est? — sublatum in cervices suas: unde sumptum hoc tralatum? Num recta est Cortii interpretatio: "Quando praesens est cum imperio et exercitu, tunc timent." —? Vide ne explicandum potius sit e proprio illo Iuvenalis 9, 143. — duo fortes De grege Moesorum, qui me cervice locata Securum iubeant clamoso insistere circo.

§. 10. *res claudit.* Hoc, quod mirere, etiam Tullianum. Orat. §. 170. Brut. §. 214. Rursus Frontonianum, (Ed. Rom. p. 239. et 243.) id quod mirum non est. — *mutavistis h. l.?* — *abunde rati munera*, an *munere* cum aliis? — *agrestibus?* — *vincitur paucis*, an cum aliis, etiam Welsio, a *paucis?* — *plebes* — *pro victis*, an *pro victa est?* Hanc Io. Britannici (1495) non Cdd. neque Pomponii Laeti 1490. lectionem rursus praetulit Weise.

EPISTOLA MITHRIDATIS.

Rex Mithridates regi Arsaci S.

1 Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere, dein, quod quaesitur, satisne pium tutum gloriosum, an indecorum sit. Tibi si perpetua pace frui licet, nisi hostes opportuni et scelestissimi, egregia fama, si Romanos oppresseris, futura est, neque petere audeam societatem et frustra mala mea cum tuis
2 bonis misceri sperem. Atque ea, quae te morari posse videntur, ira in Tigranem recentis belli et meae res parum prosperae, si vera existumare voles, maxime hortabuntur. Ille enim obnoxius qualem tu voles societatem accipiet; mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi; et, quod florentibus optabile est, ego non validissimus praebeo exemplum, quo rectius tua componas. Namque Romanis
15 cum nationibus populis regibus cunctis una et ea vetus

3. quaeritur 5. sceleratissimi. 8. Atqui

§. 1. *quaesitur*] Phocas Putschii p. 1718. *Quaeso*, primam personam habet indicativi modi dumtaxat, licet *quaesere* lectum sit apud Salustium et Tullium (in Arateis v. 252.) Tum Salustius Hist. Lib. 1. Frāgm. 17. p. 219. Gerl. *Curionem quaesivit* (rogavit), *uti adolescentior et populi suffragiis integer, aetati concederet Mamerci. — hostes opportuni?*

§. 2. *obnoxius?* — *cupido profunda?* — Quid iudicandum de hoc Cortii iudicio: „*tracto fortasse non mutandum, ut significet Romanos Philippum tandem in societatem traxisse, eiusque opera vicisse Antiochum. Liv. 39, 28.; id causae et consilio Mithridatis magis servire videtur.*” — ?

caussa bellandi est cupido profunda imperii et divitiarum, qua primo cum rege Macedonum Philippo bellum sumpserunt. Dum a Karthaginensibus premebantur, amicitiam simulantes ei subvenientem Antiochum concessione Asiae per dolum avortere; ac mox fracto Philippo Antiochus omni cis Taurum agro et decem milibus talentorum spoliatus est. Persen deinde, Philippi filium, post multa et varia certamina apud Samothracas deos acceptum in fidem callidi et reperto-
 10 res perfidiae, quia pacto vitam dederant, insomniis occidere. Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercedem; post, habitum custodiae agri captivi, sumptibus et contumeliis ex rege miserrimum servorum effecere, simulatoque in pio testamento, filium eius Aristonicum, quia patrium regnum petiverat, hostium more per triumphum duxere; Asia ab ipsis obsessa est; postremo Bithyniam, Nicomede mortuo, diripere, quum filius Nysa, quam reginam appellaverat, genitus haud
 20 dubie esset. Nam quid ego me appellem? quem diiunctum undique regnis et tetrarchiis ab imperio eorum, quia fama erat divitem neque servitutum esse, per Nicomedem bello lacesiverunt, sceleris eorum haud ignarum et ea, quae accidere, testatum antea Cretensis, solos omnium liberos ea tempestate, et regem Ptolemaeum. Atque ego ultus iniurias Nicomedem

2. primum 5. tracto 13. post Attalum custodem agri 18. postremo totam Bithyniam 19. Nysa, quam reginam appellaverant 21. disianctum

§. 3. *Samothracas Dei? — pacto vitam dederant: Liv. 45, 5. — Cur prorsus falsa interpolatio: post Attalum, custodem agri captivi?*

§. 4. *et ea, quae accidere, testatum antea Cretensis]* Inestne in his tanta difficultas, quantam in his reperiisse sibi visus est Curtius? «Qui sensus, inquit, inde posset erui, nemo dixit. Quare si ego silentio involvam, non erit vitium meum.» Quenam constructiones comparandae? — *postremus servorum? — abstinuit?* — Quomodo explicanda illa: *pretio in dies bellum prolatans?* cfr. Catil. 43. *dies prolatando.*

Bithynia expuli Asiamque spoliū regis Antiochi recepi et Graeciae dempsi grave servitium. Incepta mea postremus servorum Archelaus exercitu prodito inpedivit: illique, quos ignavia aut prava calliditas, nti meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas poenas solvunt, Ptolemaeus pretio in dies bellum prolatans, Cretenses inpugnati semel iam neque finem nisi excidio habituri. Equidem quom mihi ob ipsorum interna mala dilata proelia magis quam pacem datam intellegerem, abnuente Tigraue, qui mea dicta sero probat, te remoto procul, omnibus aliis obnoxiiis, rursus tamen bellum coepi Marcumque Cottam, Romanum ducem, apud Chalcedona terra fudi, mari exui classe pulcherrima. Apud Cyzicum magno cum exercitu in obsidio moranti frumentum defuit, nullo circum adnitente; simul hiems mari prohibebat. Ita, sine vi hostium regredi conatus in patrium regnum, naufragiis apud Parium et Heracleam militum optimos cum classibus amisi. Restituto deinde apud Caberam exercitu et variis inter me atque Lucullum proeliis, inopia rursus ambos incessit. Illi suberat regnum Ariobarzanis bello intactum: ego, vastis circum omnibus locis in Armeniam concessi: secutique Romani non me, sed morem suum omnia regna subvertundi, quia multitudinem artis locis pugna prohibere, imprudentiam Tigranis pro victoria ostentant.

6 Nunc quaeso considera, nobis oppressis utrum firmiorem te ad resistendum, an finem belli futurum

6. pretio [dies], bellum 12. cepi 17. coactus 20. Cabira

§. 5. bellum coepi an cepi? Iug. 62. quum primum deditio coepit. (Ib. de integro bellum sumit.) Ib. 66. omisa deditio bellum incipit. Ib. 70. deditionem — — inceptat. — in obsidio] Alii, etiam Weise: in obsidione contra Codd. — nullo circum adnitente? — Cur falsa lectio Aldina coactus et propter externa et propter interna argumenta?

§. 6. Asper apud Charisium p. 177. Putschii: „Ceterum quomodo positum est, pro alioquin consilium est, an pro

putes? Scio equidem tibi magnas opes virorum, ar-
 morum et auri esse; et ea re a nobis ad societatem,
 ab illis ad praedam peteris. Ceterum consilium est
 Tigranis, regno integro, meis militibus procul ab
 5 domo, parvo labore per nostra corpora bellum con-
 ficere, quo neque vincere neque vinci sine tuo peri-
 culo possumus. An ignoras Romanos, postquam ad
 occidentem pergentibus finem Oceanus fecit, arma huc
 convortisse? neque quicquam a principio nisi raptum
 10 habere, domum coniuges, agros imperium? convenas
 olim sine patria, parentibus, peste conditos orbis ter-
 rarum: quibus non humana ulla neque divina obstant,
 quin socios amicos, procul iuxta sitos, inopes poten-
 tisque trahant excindant, omniaque non serva et ma-
 15 xume regna hostilia ducant. Namque pauci liberta-
 tem, pars magna iustos dominos volunt: nos sus-
 pecti sumus aemuli et in tempore vindices adfuturi. Tu
 vero, cui Seleucia, maxuma urbium, regnumque Per-
 sidis inclitis divitiis est, quid ab illis nisi dolum in
 20 praesens et postea bellum exspectas? Romani arma
 in omnis habent, acerruma in eos, quibus victis spo-
 lia maxuma sunt, audendo et fallendo et bella ex bel-

4. meis militibus [belli prudentibus], procul 6. quomodo neque
 11. sine parentibus 14. excidant 18. Seleucia

*reliquum consilium est? Iungendumne consilium est Tigranis,
 integro regno; an consilium est, Tigranis integro regno?
 — meis militibus belli prudentibus* affert Charisius: glossema
 Criticis videtur. Quamnam ob rationem inculcatum est? et unde?
 — *parentibus*] Probabilisne est Cortii interpretatio: = *sub-*
ditis? Cfr. Catil. 6. *patriam parentesque*, ubi rursus expli-
 cavit *subiectos*. — Probabilis videtur Douzae coniectura:
pesti conditos, dativi et ablativi tertiæ decl. sæpe confun-
 duntur, veluti Pseudosal. ad Caes. 2, 8: *ut ex confusis quin-*
que classibus sorti centuriae vocarentur, Vatic. recte *sorte*.
 Sic pro *sermone assuefactus* apud Cic. Brut. c. 59. Wande-
 rus proposuit *sermoni* cet. — Cur *iuxta* cum Codd., non
iuxtaque cum Aldo? Cur *trahant excindant*, non *excindantque*?

§. 7. Num necessaria Faëni emendatio *inclitum divitiis*?
 Cfr. Catil. 47. — *in praesens*, *in praesentia*, *in praesenti*,
in praesentiarum — (adde Lexicis Minucii Felicis Octavii c.

Salustii Orat.

lis serendo magni facti. Per hunc morem exstinguent omnia aut occident: quod haud difficile est, si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna aut nostris vitiis adhuc incolumem. Teque illa fama sequetur, 5 auxilio profectum magnis regibus latrones gentium oppressisse. Quod uti facias moneo hortorque; neu malis pernicië nostra tuam prolatare quam societate victor fieri.

5. *in praesentiarum tamen ita tibi informandus est animus; de qua lect. Iac. Gronovius immerito subdubitabat.*) — *occident?*

S C H O L I A

IN ORATIONEM LEPIDI CONS. AD P. R.

Anni DCLXXVI. u. c. consules M. Aemilius Lepidus, Q. Lutatius Catulus.

Hoc anno Sulla (dictatnrâ quum anno ante se abdicasset) in Cumano decessit honosque ei a senatu est habitus, ut in Campo Martio sepeliretur. Tum M. Aemilius Lepidus consul, qui iam antea plebem ad recuperandam libertatem accendisset (velut hac ipsa concione, vivo etiam tunc Sulla) Sullae funus frustra disturbare conatus, acta eius rescindere paravit. Cuius conatis quum alter consul Catulus obviam iret, senatus metuens, ne ex studiis civilibus novum bellum oriretur, consules iure iurando obstrinxit, armis inter se non esse certaturos. Praeterea provincias sortiri et decretis exercitibus maturrime proficisci iussit; Catulo Italia, Lepido Gallia Transalpina obvenit.

Qui quum in Etruria subsisteret, proscriptos revocaret et bellum civile moveret, a senatu ad comitia consularia habenda revocatus cum exercitu Romam contendit. Igitur a Catulo lex Plautia de vi relata et multa severius sancita sunt. Simul Ianiculum et pons Mulvius praesidiis occupatus et exercitus, Catulo et Pompeio ducibus, hosti obviam ductus est. A quibus primo statim impetu retro pulsus Lepidus in Etruriam recessit. Sed quum Gallia Cisalpina a M. Bruto, eius legato, praesidiis teneretur, Pompeius cum exercitu eo missus reliquam provinciam facili negotio pacavit et Mutinam urbem, quo hostium dux confugerat, obsidione clausit. Quas dum geruntur, Lepidus in Etruria novos delectus habuit et bellum reparavit.

Anni DCLXXVII. u. c. consules D. Iunius Brutus Mamerkus, M. Aemilius Lepidus Livianus.

Quum res propter discordias civiles ad interregnum redisset, consules serius creati sunt. Lepidus, pro consule, exercitu reparato, iterum urbi bellum inferre paravit, ubi graves contentiones inter factionem nobilium et populares, qui dicebantur, homines exarserant.

Sed vicit sententia L. Marcii Philippi, (consul qui fuerat a. u. c. DCLXIII.); Lepidus enim hostis a senatu iudicatus et S. C. factum, ut App. Claudius interrex cum Q. Catulo pro consule et ceteris, quibus imperium esset, urbi praesidio esset operamque daret, ne quid res publica detrimenti caperet. Interea D. Brutus Mutinae obsessus in deditionem venerat. Lepidus autem ne tum quidem patriae bellum facere omisit et, iterum proelio victus, Cosam, maritimam Etruriae urbem, se recepit. Unde paullo post in Sardiniam transgressus et gravi morbo oppressus obiit. Ex GERLACHIO.

§. 2. *Brutorum*] sequentis anni (677.) consulem significat D. Iunium Brutum, de quo cfr. Cic. Brut. 47. pro Rabir. 7. ad Att. 12, 22. — *Aemiliorum*] Etiam b. l. consulem designatum significare videtur, Mamercum Aemilium Lepidum Livianum, patruelem suum, quem ob nimiam parsimoniam notat Cic. de Offic. 2, 17.; nam propter avaritiae suspicionem repulsam in consulatu petendo tulerat. — *Lutatiorum*] Collegam intelligit; Q. Lutatium Catulum, clarissimi patris filium, in cuius laudibus celebrandis multus est Cicero in Manilianis aliisque locis. GERLACH.

§. 3. *scaevus iste Romulus*] Servius ad Virg. Ecl. 3, 13. „*perverse Menalca*]” aut converse ad turpitudinem, aut intelligamus quendam fuisse Menalcam nobilem, ut istum *perversum Menalcam* dixerit illius comparatione. Sic Salustius: „*Scaevus iste Romulus.*” — Plerique Cdd. quidem et Lion *scaevus*: sed manifestum est Servium in suo Histor. codice reperisse *scaevus*, ut habent Vat. 1. et 3. Est „alter veluti Romulus, novi regni ipse quoque conditor, sed perversus atque infaustus (non, ut sese nominat, *felix*), Romulus quum fuerit vere magnus parensque huius imperii semper celebrandus.” Or. — *consulum*] „Quum alii multi, tum Carbo, Marius, Norbanus *consules*, civili bello absumpti, unde manifestum est lect. *consulis* esse improbandam.” GERLACH. — Tam mira est lectio Cdd. optt. (Vatic. primi et tertii) *post memoriam humani*, ut mero errori pro *hominum* tribui vix queat. Immo *hominum* arbitraria videtur correctio, casusque potius excidit generis. Inest etiam *κακοφωνία* in his omnium — *hominum* sic collocatis. Or. — *in post futuros*] cfr. Catil. 37. Quintil. 11, 1, 85. „*Mollienda est in plerisque alio colore asperitas orationis*, ut Cicero de proscriptorum liberis fecit. Quid enim crudelius quam homines honestis parentibus a re publica summoveri? Itaque durum id esse summus ille tractandorum animorum artifex confitetur; sed ita legibus Sullae cohaerere statum civitatis affirmat, ut iis solutis stare ipsa non possit. Assecutus itaque est, ut aliquid eorum quoque causa videretur facere contra quos diceret. Vel-leius 2, 28. *Adiectum etiam, ut bona proscriptorum venirent, exclusque paternis opibus liberi etiam petendorum honorum*

iure prohiberentur, et, quod indignissimum est, senatorum filii et onera ordinis sustinerent et iura perderent." Ex GERLACHIO.

§. 4. *penes illos*] «Haec librorum lectio, quam editores corruperunt et illum emendarunt, nescii nobilium causam et Sullae dominationem saepius a Lepido unam eandemque dici, et vere fuit." GERLACH. — *retinendae dominationis*] Cfr. in primis Boetticheri *Lex. Tacit.* p. 217., collatis, quae de dativi haud dissimili usu (*Ann.* 2, 16. *augendae dominationi certare*, *Hist.* 3, 20. *cetera expugnandis urbibus*) disputat p. 142. Or.

§. 5. *ne servilia quidem alimenta*] quinos farris seu frumenti modios in singulos menses intellige. Seneca Ep. 80. *servus est; quinque modios accipit.* Infra in Orat. Licinii: *quinis modis libertatem omnium aestumavere.* Donatus ad Terentii Phorm. 1, 1, 9. *Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem et id dimensum (al. demensum) dicebatur.* Hoc non erat, quod emendarent interpretes; fieri enim potuit, ut alio tempore alia frumenti mensura daretur. GERLACH.

§. 6. *Sociorum cet.*] Appianus B. C. 1, 96. πολλή δὲ καὶ τῶν Ἰταλιωτῶν ἀναίρεσις τε καὶ ἐξέλασις καὶ δημευσις ἦν, ὅσοι τι Κάρβωνος ἢ Νωρβάνου ἢ Μαρίου — ὑπήκουσαν. — ἐκόλαξε ὁ Σύλλας καὶ τὰς πόλεις, τῶν μὲν ἀκροπόλεις κατασκάπτων ἢ τελεῖν καθαιρῶν ἢ κοινὰς ζημίας ἐπιτιθεῖς ἢ εὐσφοραῖς ἐκτροχῶν βαρυτάταις· ταῖς δὲ πλείοσι τοὺς ἑαυτῷ στρατευσαμένους ἐπαύμιζεν ὥς ἔξων φρουρία κατὰ τῆς Ἰταλίας· τὴν τε γῆν αὐτῶν καὶ τὰ οὐκ ἡμέτερα ἐς τοὺςδε μεταφέρων διεμέριζεν. — *humanas hostias*] «Pertinet hoc ad Marium Graidianum, quem ad Catuli sepulchrum pertractum, effossis oculis, manibus cruribusque minutatim desectis vel etiam fractis, servatum aliquamdiu, ut per singula membra moreretur, Catilina ad extremum trucidavit. Catil. 5. Val. Max. 9, 2, 1. Lucan. *Phars.* 2, 173. Orosius 5, 21." GERLACH. — *Leges iudicia*] Iug. 31. *regna provinciae, leges iura iudicia, bella atque paces, postrema divina et humana omnia penes paucos erant.*

§. 7. *Vettius Picens*] Sullae satellites, ille videtur Vettius, a quo villam, quae Catuli fuerat, emit Cicero (*Attic.* 4, 5, 2. et 6, 1, 15.) An idem sit, quem pro Caelio 30. stupratorem Clodiae dicit, haud prorsus certum est. De scriba Cornelio cfr. Cic. *Offic.* 2, 8, 29. *Nec vero unquam bellorum civilium semen et causa deerit, dum homines perditī hastam illam cruentam et meminerint et sperabunt; quam P. Sulla quum vibrasset dictatore propinquo suo, idem sexta tricesimo anno post a sceleratiore hasta non recessit; alter autem, qui in illa dictatura scriba fuerat, in hac fuit quae-stor urbanus.*

§. 8. *quam raptum cet.*] Corrupta haec eo difficiliorem habent explicationem, quod plerique interpretes *quam* pro parti-

cula habuerunt respondente v. *ante*. Nusquam autem hac verbi *antecapere* utitur constructione Salustius. Ego vero illa sic interpretor: „ne, alius alium principem ulciscendi Sullae exspectantes, ante capiamini, quam reapse talis existat ultor dominationis:” *quam* contra mihi est pronomen, ita, ut suspicio mea, in hac scholastica editione recepta: *quam raptum ire licet ei, quem haud pudeat cet.* ita sit exponenda: quam secordiam raptum ire, opprimere impune licet homini, qualis Sulla est, quem etsi propriis opibus ac virtute destitutum haud pudeat videri dumtaxat, non esse felicem; quique fortuna sua ad patriam evertendam abutitur. *Et* et *ET* sexcenties confundi tralatitium est: facileque e vv. **QUEMHAUD-PUDEAT** propter similes ductus fieri poterat *quam audeat*, praesertim praecedente altero *quam*. Verba autem *puđendi pigendi poenitendi* saepe in primis apud Livium cum part. *haud* construuntur. *Raptum* vero retinendum nec scribendum *captum*. Cfr. Livii 6, 23, 5. *qui castra urbesque primo impetu rapere sit solitus*; ibique Drak. Ac per se putandum esset v. *captum* post superius *capiamini*. Vulgatam sic interpretatus est Dureau de Lamalle: *Je crains qu'à force d'attendre que l'un ou l'autre de vous commence, vous ne lui donniez le temps de se prévaloir, non de ses forces qui ne sont plus qu'un vain épouvantail, mais de votre lâche indolence; trop heureux qu'elle lui facilite les moyens de vous prévenir et de justifier ainsi le surnom qu'il s'arroge.* Burnouf sic interpretari conatus est vulgatam (scil. Cortianam *captum ire*): „Vereor ne . . . vos ante capiamini, *quam ille capiat*; atqui iam licet vobis eum *captum ire*, et tunc eum videri tam felicem, quam audeat, sive, *quam audax sit*; lusus in cognomine *felicis*; quasi dicat: Sulla se *felicem* dici vult; licet vobis eum sic *felicem* reddere, ut sua audacia esse promeruit.” Sed hanc quoque explicationem respuit ipsa Latinitas. OR.

§. 9. *Fufidius*] „eo auctore (Floro 3, 21. et Orosio 5, 21. testibus) Sulla proscriptionis tabulam proposuerat.” GERLACH. — *iudicia*] pertinet ad iudicia a Sulla ad Senatum translata, quum a Gracchis equitibus tradita essent. GERLACH. — *penes paucos intellexerint*] Sententia ipsa imperiose requirit aut praesens, *quum relegati* — nunc *intellegant*, qua mercede pro Sullae eiusque dominatione pugnarint; aut, quod praestat, *quum relegati* — iamiam *intellexerint*; neutiquam vero locum habet *quum relegati* — *intellegerent*, scilicet eodem tempore, quo arma pro Sulla ceperant; id quod absurdum est propter ipsum v. *relegati*. Quocirca, quum Cod. omnium optimus Vat. 1. offerret antiquam perfecti formam *intellexerint*, hanc ipsam recepi, etsi facile mutaturus in solitam *intellexerint*; quia fieri potuit, ut hoc et similia per antiquarios inferrentur. Favet analogia v. *neglegisset* Iug. Cap. 40., uti Basil. 1. Paris. duo. Medic. 1. exhibent (non tamen Turic. neque Einsiedl.) item Diomedes 1. p. 366. P. *negligo*,

neglexi, sed Aemilius Macer Omnium nostrum neglegerit auctoritatem. (collato Prisc. L. 10. p. 895. P.) Or.

§. 10. *incedit*] Iugurtha 31. *incedunt per ora vestra magnifici.* — Etiam apud Cic., sicubi etiam nunc legitur *labefactatus*, meliores Cdd. ferme praebent *labefactus*. (Cato §. 20.) — Seneca Rhetor Controvers. 4, 24. *Arellius Fuscus retulit quandam Thucydidis sententiam: δεινὰ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρῆναι καὶ συσκήσσαι τὰ ἐκάστων ἀμαρτήματα* deinde *Salustianum Res secundae mire sunt vitiis obtentui. Quum sit praecipua in Thucydide virtus brevitatis, hac eum Salustius vicit et in suis illum castris cecidit. Nam in sententia Graeca tam brevi habes, quae salvo sensu detrahas: deme vel συγκρῆναι vel συσκήσσαι, deme ἐκάστων constabit sensus, etiam si non aequè comptus, aequè tamen integer. At ex Salustii sententia nihil demi sine detrimento sensus potest.* Memoriter, ut solebant veteres, locum attulit: nam et Demosthenis est, non Thucydidis, et verba ipsa differunt aliquantum: Olynth. 2, 20. *αἱ γὰρ εὐπραξίαι δεινὰ συγκρῆναι τὰ τοιαῦτα ὀφείδῃ.* et Pseudodemosth. in or. ad ep. Philippi 13. *αἱ γὰρ εὐπραξίαι δεινὰ συγκρῆναι καὶ συσκήσσαι τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων εἶσιν.* — *nisi forte specie*] Recte Cortius: «supple: ex superioribus tanto agmine atque animis *incedit*.” Hoc abrupto dicendi genere vehemētissimus animi impetus, qui in Lepido erat, optime exprimitur. GERLACH. Dureau de Lamalle: *Il est visible, que le texte est tronqué; il y manque un mot, comme expiamini.* (Debebat saltem proponere: *placamini, conciliamini; vel etiam decipimini.*) Sed verum vidit Cortius. Or.

§. 11. *pax et composita*] Sic Vatic. sec. Vat. meus. (De ceteris Codd., in primis Vatic. primo, haud satis constat.) Edd. meae veteres, ante Aldinam MDIX. Recepi hanc lectionem et quia per se difficilior est, et quia similiter verbo controverso usus est Pseudosalustius Ep. ad Caes. 1, 5, 6. *movet composita*; quocum cfr. Catil. 21. *illis queta movere magna merces videbatur.* — *concordia* Aldina. Seqq. — *ad rem publicam suamet sanguinis mercede circumveniundam*] Audacius hoc primo aspectu videtur tralatum. Sic tamen edendum fuit, quum ita habeat Vat. etiam meus atque e Vatic. pr. et sec. afferatur saltem *rem publicam*, vulgata autem *ad populum Romanum* — *circumveniundum* nonnisi e correctione corruptelae Aldinae *ad Romanum populum suimet sanguinis mercedem circumveniendam* (sic) orta sit.

§. 12. *opes facere*] Seneca Ep. 114. «Salustio vigente, amputatae sententiae et verba ante expectatum cadentia et obscura brevitatis fuere pro cultu. Arruntius, vir rarae frugalitatis, qui *Historias belli Punici* scripsit, fuit Salustianus et in illud genus nitens. Est apud Salustium: *exercitum argento fecit*, id est, pecunia paravit. Hoc Arruntius amare coepit; posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *fugam nostris fecere.* Alio loco: *Hiero, rex Syracusanorum, bel-*

lum fecit. Et alio loco: *quae audita Paenormitanos dedere Romanis fecera*. Gustum tibi dare volui; totus his contexitur liber. Quae apud Salustium rara fuerunt, apud hunc praebra sunt et paene continua; nec sine causa: ille enim in haec incidebat, at hic illa querebat. Vides autem, quid sequatur, ubi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Salustius: *aquis hiemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait: *repente hiemavit tempestas*. Et alio loco, quum dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: *totus hiemavit annus*. Et alio loco: *inde sexaginta onerarias leves praeter militem et necessarios nautarum hiemante aquilone misit*. Non desinit omnibus locis hoc verbum inflescere. Quodam loco dicit Salustius: *inter arma civilia aequi bonique famas petit*. Arruntius non temperavit, quo minus prima statim libra poneret: *ingentes esse famas de Regulo*.

IN ORATIONEM L. PHILIPPI IN SENATU.

§. 1. De L. Marcio Philippo, consule a. u. c. 663. optimatum partes in primis semper secuto, optime disputavit Ellendt *Proleg. ad Cic. Brutum* p. LXXVII. seqq. Cic. ipse in Bruto §. 173. *Duobus summis oratoribus L. Crasse et M. Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo tamen intervallo proximus*. — Sed tamen erant ea in Philippo, quae, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret; summa libertas in oratione, multae facetiae; satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis; erat etiam in primis, ut temporibus illis, Graecis doctrinis institutus, in altercanda cum aliquo aculeo et maledicto facetus.

§. 3. *indigni re publica habiti*] Adeo contemptim tractantur a Lepido, ut dictis factisque demonstret eos a se indignos haberi, qui rei publicae praesint publicaue negotia gerant, nihilque aliud sibi propositum esse, nisi ut rerum potitus, eos praedae loco habeat. Or. — *Etruriam coniurare*] refertur potissimum ad delectus a Lepido habitos per Etruriam, impensis odiis flagrantem adversus Sullanas partes, ob damna, quibus a Sulla affecta fuerat.

§. 4. Blandiebatur primo aspectu Faern, *ignoscendo populum Romanum magnitudinem auxisse*; ne verbum contra reliquam Salustii consuetudinem *intransitive*, ut aiunt, interpretandum esset: verum displicet duplex accusativus et requiritum videretur *magnitudinem suam*.

§. 5. *nunc est pro consule*] Ad usum loquendi cfr. hoc Sertorii dictum: *Pompeium, hoc est, illum Romanorum ducem, a se fuisse victum gloriatus est, quem magna praedi-*

tum fiducia ad hoc bellum non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Orosius 5, 23. p. 356. Hav. — L. Appuleius Saturninus Trib. pl. «seditiosorum post Gracchos eloquentissimus» (Cic. Brut. 62.) quem C. Rabirius (defensus propterea a Cicerone consule a. u. c. 691.) res novas molientem interfecit a. u. c. 654. — P. Sulpicius Rufus Trib. pl. a. u. c. 666. «grandis, et ut ita dicam, tragicus orator.» (Cic. Brut. C. 55.) illustratus accusatione C. Norbani, a Sulla electus. — «(L. Iunius) Damasippus praetor Domitium consularem Scaevolam Mucium, pontificem maximum et divini humanique iuris auctorem celeberrimum et C. Carbonem, praetorium, et Antistium, aedilicium, velut faventes Sullae partibus in curia Hostilia trucidavit.» (a. u. c. 672.) Velleius 2, 26.

§. 6. *Hispaniae armis sollicitae*] propter Sertorianum bellum.

§. 7. *exercitu rursus admoto*] Scil. Lepidus iam priore anno exercitum contra Urbem duxerat. GERLACH.

§. 8. *Lepidi mandata*] Scilicet Lepidus haud dubie legatos Romam miserat, qui pacis condiciones senatui populoque Romano proponerent et de legibus Corneliis abrogandis agerent. GERLACH. — *quibus ademptam negat*] Perversitas Lepidi in eo cernitur, quod novas turbas maxime per Etruriam concitaturus, id a populo Ro. postulat, ut civitas confirmetur municipiis Etrusciis, quibus adempta erat legibus Corneliis, quas tamen ipsas leges iamdudum ratas non habuerat ille, ideoque ex animi eius sententia minime opus erat, ut Etrusciis denuo confirmaretur civitatis ius. Cfr. Pseudociceronem pro Domo §. 79. *Populus Romanus, L. Sulla dictatore ferente, comitiis centuriatis municipiis civitatem ademit; ademit iisdem agros: de agris ratum est; fuit enim populi potestas: de civitate ne tamdiu quidem valuit, quamdiu illa Sullani temporis arma valuerunt oet.*

§. 9. *quasi primum reddideris*] Neque sollemniter se consulatu abdicaverat (s. consulatum eiuraverat, deposuerat) quod moris erat, atque etiam tum, nullis consulibus creatis, ius et potestatem consulis usurpabat. GERLACH. Fuit, quum suspicaret ante litt. pr. excidisse P. R. i. e. *quasi populo Romano primum reddideris.* Videant acutiores.

§. 10. *praesidia deducta*] minime significat *distributa*, ut videbatur Cortio, etsi rectiorem interpretationem ipse postea indicavit his verbis: «Apud Ciceronem, Iustinum, alios» (Caesarem maxime et Livium; Cfr. Lib. 25, 25. ibique exempla a Drakenborchio collecta:) valet deducere ex urbibus. Oa.

§. 11. *decus ordinis huius interiit*] Cn. Octavius consul (a. u. c. 667.) L. Merula P. M., C. et L. Iulii Caesares, L. Crassus et M. Antonius, oratores nobilissimi. Cfr. Gerlachium. Miram per ἀβλεψίαν Weise reduxit interpolationem Cdd. vet.: *decus atque ordines omnes interiunt.* — Cethegi] B. Cethegus, postea praetor a. u. c. 680. Cicero Paradox.

5, 3. *Quid? iam illa cupiditas, quae videtur esse liberalior honoris, imperii, provinciarum, quam dura est domina, quam imperiosa, quam vehemens! Cethego, homini non probatissimo, servire coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur; munera mittere, noctu venire domum ad eum, precari, denique supplicare.* (Tangit in primis L. Lucullum.) — *collecta*] Recte Burnouf: „Vires, quas sibi per senatus secordiam Lepidus paravit, brevi dilabentur.”

IN ORATIONEM C. COTTAE.

C. AURELIUS Cotta, paucis diebus post mortem L. Crassi oratoris depulsus per invidiam tribunata, non multis ab eo tempore mensibus electus est e civitate (Cic. de Orat. 3, 5.) Eius reditus commemoratur Cic. Brut. 90. eundem in libris de Oratore loquentem inductum esse satis constat. „Homo disertissimus nostrae civitatis” dicitur pro Caecina c. 33. De eius genere dicendi confer Cic. Brut. Cap. 55. — Consul fuit cum L. Octavio a. u. c. 679., quo in urbe et propter annonae caritatem et propter aerarii angustias tumultuatum est. Ad plebis iram placandam Cotta frustra piaculi loco vitam hac oratione obtulit; quam ad tertium librum Historiarum pertinere nullum est dubium. GERLACH.

§. 1. *neque decretis labos*] Mire haec interpretatus est Dureau de Lamalle: *Dans toutes ces crises, ni l'activité ne m'a manqué pour prévenir le malheur, ni la constance pour m'y résigner.* Falsa etiam Weisii interpretatio: — „neque pepercui labori, quo vestra decreta perficerem.” Recte Burnouf: „In asperis negotiis neque animus ad fortiter decernendum defuit; neque ad exsequendum labor (assiduitas et constantia) ubi quid decrevissem.” In seqq. mihi quidem *malae securdaeque res videtur subiectum*, quod dicunt, propositionis, *opes, non ingenium vero obiectum*; sic necessarium non est mutabant pro verbo neutro habere, ut ii fecerunt, quibus *opes, non ingenium* itidem nominativi sunt. Or.

§. 2. *quis victus*] Videtur Cotta causam nobilium contra Saturnini et Sulpicii insaniam defendisse, quibus saepius opponitur. Cfr. Cic. Brut. 57. 59. 63. GERLACH.

§. 3. *imperatores*] Q. Metellus Pius et Cn. Pompeius. — *Sertorii per montis fuga*] contemptim dicta haec de belli gerendi ratione, qua Sertorius Romanos duces fatigabat; idem *latrocinium dicebant.* GERLACH. — *Macedonia plena hostium*] „Macedonicum bellum Ap. Claudius Pulcher (consul a. u. c. 675.) sortitus, varias gentes (Thracas), quae Rhodopeis montibus circumfusae sunt ac tum Macedoniam crudelissime populabantur (nam inter cetera dictu audituque horrida, quae

in captivos agebant, raptis, quum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus, cruentis capillatisque adhuc ac per interiores cavernas male effosso cerebro oblitis, avidè ac sine horrore tamquam veris poculis utebantur; quarum cruentissimi atque immanissimi Scordisci erant:) has itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedoniæ finibus attentavit magnisque se malorum molibus obiecit; unde quum animo aeger et curis circumsæptus, morbo insuper correptus esset, interiit. Huius successor C. Scribonius Curio (consul a. u. c. 678. sequente anno) attentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit eamque superavit." Orosius 5, 23. *Italiae maritima infesta erant Cilicum piratarum incursionibus.*

§. 4. *in senio corporis*] Facillima et loci sententiæ quam maxime apta emendatio mihi visa est pro *ingenio corporis*, quod explicari nequit, etsi Carrio defendere conatus est, allata interpolatione Latina, quæ pro Graecis Plutarchi verbis in Codd. nonnullis Auli Gellii N. A. 1, 1. inculcata est: *Plutarchus in libro, quem de Hercule, quali inter homines fuerit animi corporisque ingenio atque virtutibus eius conscripsit, Peiores etiam sunt ceteræ corruptelæ: ingenio corpori et Cærtianum ingenui corporis. Qa.*

IN EPISTOLAM CN. POMPEI.

A. U. C. 680. in Hispania bellum ut minore successu, ita atrocius gestum. Sertorius, quum exercitatiores hostium copiae usu et disciplina in stataria pugna multo plus valerent, bellum defendere quam inferre satius habuit. Itaque castella opere et natura munita occupare, per insidias hostes circumvenire, subitis incursionibus fatigare atque terrere; qua hostium iter erat, omnia vastare, ipsum mare latrocinii infestare. Cui rei perquam opportunum erat Dianium, (hodie *Denia*) haud procul a Sucrone (*Xucar*) flumine in ora maritima situm; quod caput belli maritimi erat. His artibus non modo animos militum confirmavit, sed etiam hostibus terrorem iniecit atque omni commeatu intercipiendo tantam fecit inopiam, ut ab obsidione Calagurris (hodie *Calahorra*) oppidi depulsi, diversas regiones peterent, Metellus ulteriorem Hispaniam, Pompeius Galliam. Pompeius igitur, iam antea Sertorii virtute a Pallantia (*Palencia*) occupanda prohibitus et summa rei frumentariæ inopia pressus minaces has ad senatum misit literas. In sermone arrogantiae pleno facile agnoscas fallax hominis ingenium, qui simulata verecundia male innata animi superbiam tegebat, quem quidem Sallustius bene oris improbi, animo inverecundo dixerat. GRÆL.

§. 1. *a prima adolescentia*] Pompeius tres et viginti annos natus exercitum privato consilio in agro Piceno collectum ad Sullam duxit et anno post ex Africa triumphavit. GERLACH. — *contra aetatem*] Duodetriginta annos natus ad Sertorianum bellum missus est cum proconsulari imperio, quamvis nullum etiam tunc magistratum gessisset. Virg. Aen. 11, 360. *Quid miseros toties in aperta pericula cives proiciis?* BURNOUR.

§. 3. *hostique* cet.] Etiam Appianus Hispan. 107. Sertorium ait contra Romam profectum et Pompeio atque Metello mandatum esse, ἵνα τὸν πόλεμον, ὅπῃ δύναντο, ἐξωθοῖεν ἐκ τῆς Ἰταλίας. GERLACH. — *iter aliud*] Appianus B. C. 109. ἑτέραν δὲ (οδὸν) ἐχάρασεν ἀμφὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ τε Ποδαίου καὶ Ἡριδανοῦ. Verum non Padum ipsum, sed Ticinum significari manifestum est. Pompeius per Alpes Graias exercitum duxisse videtur, quod iam eo est probabile, quod Alpes maritimae atque Penninae a Gallis occupatae tenebantur. — *Recepi Galliam* cet.] Gallos eo tempore bellum cum Romanis gessisse testis est Cicero pro M. Fonteio 1. Pyrenaeum praesidia a Sertorio disposita insederant. GERLACH. Laletani (quorum caput Barcino, *Barcelona*) et Indigetes, eorum vicini, iunguntur etiam apud Plinium 3, 3. Diversi a Laletanis sunt Lacetani, (ut h. l. nonnulli legunt) quorum caput Emporiae, (h. *Ampurias*). *Ilergetes* autem ex mera interpolatione huc olim inculcati sunt. Reduxit eos, ut fere falsissima quaeque, novissimus Editor, Weise. — *Turia* flumen, hodie *Guadalaviar* prope Valentiam. Plutarchus in Pompeio 18. Ἐρέγγιον καὶ Περπένηαν, ἀνδρας ἡγεμονικοῦς τῶν πρὸς Σερτώριον καταπεφευγόντων καὶ στρατηγούντων ἐκείνῳ, νικήσας περὶ Οὐαλεντίαν, ὑπὲρ μυρόλους ἀπέκτεινεν. Iam, quum Plutarchus, ut Salustii Codices, agnoscat *Herennium*, *Herennuleium* apud Livium Fragm. Lib. 91. librarii errori equidem tribuo; sequitur scil. eiusdem exitus nomen *Hirtuleium*, unde per ἀβλεψίαν illud quoque similiter formatum videtur. OR. — *maritimas civitates*] Emporias, Tarraconem et Saguntum significat, quae civitates in rei publice partibus erant. — *quae ultro* cet.] Sic, teste Gerlachio, Vaticani primus et sec. Ita cogitandum est *maritimas civitates* propter classes praesidiaque militaria in iis habenda ultro sumptui fuisse Pompeio. Fateor tamen, me, nisi fidem tribuerem Gerlachio, qui *quae* in Vatic. primo ac sec. adesse expressis verbis testatur, id abiecturum fuisse cum Vaticano Bongarsii, et Pomponio Laeto. Rarissime enim post pronomen relativum omittitur verbum substantivum, cuius generis exempla nonnulla e Virgilio collegit Wagnerus ad Eclog. 1, 55. In Salustio pleraque incerta, veluti Catil. 18. *in quibus Catilina*, ubi Gerlachius et Cortius recte e Codd. addiderunt *fuit*. Catil. 25. *quae instrumenta luxuriae sunt*; ubi Gerl. cum Cdd. aliq. delevit *sunt*, Kritzius recte retinuit. Idem dictum esto de Catil. 37. *qui conscii coniurationis fuerant*. Iug. 7. *Scipionis, qui tum Romanis imperator*; plurimi Codd. impe-

rator erat. Iug. 10. *quod difficillimum inter mortalis*. Iug. 61. *in provinciam, quae proxima Numidiae*; sed Turic. Einsiedl. *proxima est*. Iug. 89. *serpentium, quarum vis — inopia cibi acrior*. Iug. 111. *pacem, cuius Numida defessus bello avidissimus*; multi Codd. addunt *erat*. Or. — Q. Metellus Pius, pro consule cum imperio iam ab Sulla in Hispaniam contra Sertorium missus. — Ad §. 3. huius Epistolae, ubi cum Cdd. dedi *hiememque castris egi* cfr. Iug. 44. *militēs stativis castris habebat*; ubi deteriores libri in st. c.

IN ORATIONEM C. LICINI MACRI.

Anno u. c. 681. in Urbe summa annonae caritas, quum et commercia piratarum Cilicum latrociniiis sublata et mare praedationibus infestatum esset; itaque lex Terentia et Cassia frumentaria lata. C. Licinius Macer, Tr. pl., irritis aliorum conatis non deterritus, turbulentas conciones de restituenda tribunicia potestate habuit, sed callido consilio senatus tota res ad Pompeii reditum reiecta est. — „C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Huius si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret (Ern.: evertisset), maius nomen in patronis fuisset. Non erat abundans, non inops tamen; non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus et omnis actio sine lepore: at in inveniendis componendisque rebus mira accuratio; ut non facile in ulla diligentiorē maioremque cognoverim, sed eam ut citius veteratoriam quam oratoriam dicerēs. Hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.” Cic. Brut. C. 67. Quod quidem iudicium huic orationi non plane respondet; quamvis enim et inventionem et compositionem iure laudaveris, summa tamen admiratione dignus acer et praesens animus, mentis fervor et summa prudentia, qua plebis ignaviae stimulos admovet. Neque virtutibus, quae dicuntur, oratoriis haec excellit oratio: veritas enim et nobilis quaedam animi libertas magis simplicitate quam ornamentis commendatur. Nihilominus tamen res saepius agitata, tribuniciae potestatis restitutio, non minore cum copia quam novo quodam dicendi genere tractata est. GEALACH. Scilicet Salustius universe quidem ac generatim oratorum, quos verba facientes inducit, ingenium genusque dicendi expressit, sed libere pro instituto suo ea in re versatus est, quippe qui historici, non eclogarii partibus fungeretur. Or.

§. 1. Lectio Vatic. sec., cuius omnino per se exigua est auctoritas, *docendique* mero errori tribuenda videtur, quam-

quam, ante Gerlachium si innotuisset, fortasse ipsa quoque defensores nacta esset. Dixissent scilicet summam per elegantiam e vv. *disserendum fuit supplendum esse docendique fuistis*. Or.

§. 3. *per militare nomen*] Recte Cortius: „per nomen militiae“, id est, quod bellum sibi contra hostes rei publicae gerendum esse dicunt. Falso Wassius: quia dicuntur imperatores. cfr. Iugurthae C. 41. *paucorum arbitrio belli domique agebatur; penes eosdem aerarium provinciae magistratus, gloriae triumphique erant; populus militia atque inopia urgebatur; praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant*. GERLACH. — *vobismet ipsis*] Tutius videbatur retinere Codd. lectionem, quam cum Edd. plerisque scribere *vobismet ipsi*; etsi in hoc acrior etiam reprehensio inest. Verum diiudicatu difficillimum est, utrum libris debeatur *ipsis*, an Salustius ipse, ut videre mihi videor, dativum h. l. praetulerit, melius utique convenientem membro interiecto *uti praesides olim*. Or. — *ad vos plerique*] Facile ex aoristo concessere elicitur h. l. futurum *concedent*; nec opus interpolato *redibunt*. Sequentia mire obscuravit Cortius, primus et solus (nulla enim hac in re Pomponii Laeti culpa) sic scribens ac distinguens: — *ad vos plerique: (raris enim animus est ad ea, quae placent, defendenda:) cetera validiorum sunt*. Or.

§. 4. *an dubium habetis ne*] Cdd. num. Quod et ipsum Cortius reiecit, et *dubitare ne* idem fere ac *timere ne* in constructione esse exemplis parum idoneis comprobare studuit. Sed vis negativa, quam Edd. *ne* recepto efficere voluerunt, inest in ipsa interrogatione; ita ut non opus sit novum aliquod dicendi genus statuere. GERLACH. — *ne* est ab Aldo avo; sic autem rescripsit propter ignorationem significationis part. num. Or. — C. Cotta] Consul a. u. c. 679. repugnante nobilitate legem tulit tribuniciam, ut iis, qui tribuni pl. fuissent, alios quoque magistratus capere liceret. „Nobiles inimicissimi C. Cottae fuerunt, quod is consul paullum tribunis plebi non potestatis, sed dignitatis, addidit.“ Cic. Fragm. Corn. 1. N. 25. p. 431. Ed. meae. Ibid. N. 8. p. 448. „Possum dicere, hominem summa prudentia clarum, C. Cottam, de suis legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse.“ — *ex factione media consul*] „Cotta, ce consul sorti du milieu d'une faction tyrannique.“ Dureau de Lamalle sane rectius, quam De Brosses; *le Consul Cotta, qui se donne pour chef d'une espèce de tiers parti, ab eoque decepti*, Schluefter: *der Consul Cotta an der Spitze einer dritten Faction*, et Reiff: *War es nicht Furchtsamkeit, welche den Consul C. Cotta bewog, den Tribunen einige Rechte zurückzugeben, und so zwischen beyden Parteyen eine mittlere zu bilden?* — Malim equidem Gallice: *Ce consul sorti du milieu de la faction oligarchique*. Consuetudo ipsa Latina illustratur his vv. Salustii Iug. C. 41. *mos partium popularium et senati factio-*

num - - - nobilitas factione maxime pollebat, et Iug. 31. eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere - - haec inter bonos amicitia, inter malos factio est. — L. Sicinius] Trib. pl. a. u. c. 678. Cn. Octavio, C. Scribonio Curione coss. Idem sane est, qui apud Plutarch. Crass. 7. sine praenomine ita memoratur: ὁ γοῦν πλεῖστα πράγματα παρασχὼν τοῖς καθ' αὐτὸν ἄρχουσι καὶ δημαγωγοῖς, Σικίννιος, πρὸς τὸν εἰπόντα, Τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον, ἀλλὰ παρήσιν αὐτόν· χόρτον ἔχειν ἔφησεν ἐπὶ τοῦ κέρατος. Tum apud Quintil. 11, 3, 129. ex optt. Codd. auctoritate praenomine nunc caret; ante Spaldingium erat *C. Sicinius*. Etiam apud Pseudoasconium ad Divinationis C. 3. simpliciter est *Sicinius*. Contra apud Ciceronem (Brut. 60.) est *Cn. Sicinius homo impurus; sed admodum ridiculus*. Alterutro loco igitur error inest in praenomine. Ciceronis auctoritatem post Pighium *Ann.* 3. p. 294. sequuntur nunc plerique, Reiff Vol. 2. p. 179. Gerlach Comm. p. 26. «Cn. Sicinius, inquit, libertatis poenas dedit; paullo post enim subita morte extinctus est; facinoris invidia (in hac ipsa Licinii oratione) oneratur Curio.» — Or.

§. 5. *Sulla mortuo]* a. u. c. 676. Q. Lutatius Catulus cos. a. u. c. 676. Lepidi collegae inimicus, Q. Catuli, Cimbriorum victoris et Mariana invidia oppressi filius, vir in corrupto seculo probitatis integerrimae, nec in rebus civilibus minor quam Pompeius in bellicis teste Cic. de Offic. 1, 22. Hunc, quem Sulla ipso saevior vocat Macer, egregie absolvit honorificentissimum populi Romani iudicium. Quum enim legem Gabiniam, qua Pompeio adversus piratas bellaturo imperium totius fere orbis committebatur, dissuadens Catulus «in concione dixisset, (inquit Velleius 2, 32.) esse quidem praeclarum virum Cn. Pompeium, sed nimium iam liberae rei publicae neque omnia in uno reponenda, adiecissetque, si quid huic acciderit, quem in eius locum substituetis? succlamavit universa concio: «Te, Q. Catule.» Tum ille victus consensu omnium et tam honorifico civitatis testimonio e concione discessit.» BURNOUR. M. Aemilius MamerCUS Lepidus cos. a. u. c. 677. — L. Licinius Lucullus cos. a. u. c. 688. L. Quintius Tr. pl. (a Cic. in Bruto C. 62. inter eos memoratus, qui aptissimi fuerint turbulentis concionibus) rursus de legibus Corneliis abrogandis egit aegreque L. Luculli precibus et minis a consilio depulsus est. (Cfr. Gerlach. Comm. p. 20.) «Quam perversus et audax homo L. Quintius fuerit, praecipue ex Ciceronis oratione pro Cluentio intelligitur.» GERLACH. — *dominatione in vobis defendi potest ex constructione v. dominari*. Attamen in Lepidi Orat. §. 2. est *dominationis in vos*. Notanda etiam constructio cum genitivo: Minucii Felicis Oct. 12. *vestrique dominantur*. Or.

§. 6. *probitate]* Quum Codd. lectio *gravitate* nullam probabilem admittat interpretationem, e coniectura in hac scho-

lastica editione *scripsi probitate*. Cfr. *Iug. 14. parum tutū per se ipsa probitas est*. Oa.

§. 7. *ad virilia illa, quo]* quo ad neutrum plurale refertur, ut *Catil. 56. interea servitia repudiabat, cuius ad eum initio magnae copiae concurrebant*. GERLACH. Ubi acceperis, quasi scriptum esset *ad virilia illa*, quo „genere, *servitia*, cuius generis, nihil offendes. — Rectius cum Gerlachio *vv. impigrae linguae, animi ignavi tu pro vocativis habebis*, (ut tere *Κοῖτες αἰὲ ψεύσται, κατὰ θηρία, γαστέρες ἀγοαί*), quam cum Burnouffio: *homines impigrae linguae explicabis*. — *quo tribunos plebei modo, patricium magistratum]* Sic distinxi cum I. F. Gronovio, quum vulgo *v. modo* nullā sentiētiā trahatur ad *vv. patricium magistratum*. Sed aliter interpretor. Vir summus scil. haec adiunxit *Observv. 1, 25. p. 157. Lips.*: „*ele-ganti τμήσει ἀντὶ τοῦ quomodo tribb. pl.*” At haec ratio Salustianae consuetudini adversatur: quocirca tentanda alia explicationis via, ut *modo* referatur unice ad *v. plebei*; tribunos plebei dumtaxat, exclusis ab eo magistratu omnique eius iure patriciis; qua significatione, ut consentaneum est, *modo* postpositum aliquoties reperitur apud nostrum scriptorem. Nec vero positum esse potest, (id quod Cortio placuit) pro *modo*, *modo*, neque hoc ipsum, ab Ursino commendatum, vicissitudinem quum significet, locum habet. Libentius prope facerem cum Ciacconio *modo* delente, quippe quod facile esse possit pravam glossemā *v. quo* falso loco intrusum. Quum e *Cod.* afferatur *magistratum*, hoc quoque aliquando in mentem venit: *tribunos plebei, modum (Begränzung) patricium magistratum* cet. Etenim negari non potest in *vv. plebei modo tribunos* duri aliquid inesse. Oa. — „*Omnia fere, quae scriptor leviter tangit, leges a Publilio dictatore a. u. c. 416. latae complectebantur*. *Liv. 8, 12. tres leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit, unam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, alteram, ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent, tertiam, ut alter utique ex plebe, quum eo ventum sit, ut utrumque plebeium consulem fieri liceret, censor crearetur.*” GERLACH.

§. 8. *frumentaria lege]* Significatur lex Cassia Terentia, „lata a duobus Coss. C. Cassio Varo et M. Terentio Varrone Lucullo (a. u. c. 681.) consensu senatus, qui aliter placari plebem in senatum nimis vehementer coortam non posse intelligebat. Ea quini modii singulis in singulos menses constituti videntur, nisi id ipsum e Sempronio (C. Gracchi) repetitum est.” ERNESTIUS in *Clavi Cic. p. 19.* Paulo post *qua tamen* necessaria mihi quidem videbatur emendatio Faërnii et Gronovii pro *Codd. quae tamen*, quo constructio nimium quantum impeditur. Oa. — Quum in *vv. quamvis* ampla insit condicio, necessario *v. quoniam* cum coniunctivo construī debebat. (Vide Gerlachium.)

§. 9. *sublatum in cervices suas*] Vera interpretatio mihi haec videtur: „quasi servi leſticarii dominum“, i. e. mancipiorum more eum adulantes.“ Ceteri interpretes sic fere: „Quando praesens est cum imperio et exercitu, tunc timent:“ comparantes v. c. Liv. 22, 33. *bellum ingens in cervicibus erat.* Cic. ad Famil. 12, 23. *legionem in cervicibus collocare.* Verum non satis attenderunt ad significatum v. *sublatum* tralatumque, 'quod in eo inest. Or. — *adulescentem*] Pompeius tum temporis triginta tres annos natus erat: GERL.

§. 10. *mutavistis*] vendidistis pro praesenti ignavia, neglexistis, ut in praesentia ignavis vobis esse liceat. Cfr. Gerlachium: *Proprie: für die gegenwärtige Fahrlässigkeit (um ihr frühnen zu können) habt ihr euch aller Dinge entäußert.* Contra loci sententiam Schlüter: *dass ihr alles durch eure jetzige Fahrlässigkeit verkehrt habet*; et Reiff: *Alles erhält durch eure Trägheit ein anderes Ansehen.* Or. — *agrestibus* bet.] in primis severitas in delectu habendo intelligenda est.

IN EPISTOLAM MITHRIDATIS.

Epistola haec scripta fingitur a. u. c. 685. „Lucullus transgressus Euphratem et Tigrin apud Tigranocertam urbem cum Mithridate congressus, parvissima suorum manu, magnum hostium numerum occidit. Nam triginta milia hominum in eo bella caesa referuntur. Tigranes vix centum et quinquaginta equitibus comitatus aufugit, diademate et tiara, ne agnosceretur, abiectis.“ Oros. 6, 3. GERLACH. Post hanc cladem tamen ὁ μέντοι Μιθριδάτης πρὸς Τιγράνην παραγεγὼς ἀνελάμβανέν τε αὐτὸν καὶ βασιλικὴν ἐσθῆτα περιετίθει τῆς συνήθους οὐκ ελαττουμένην, καὶ λαὸν ἀθροίζειν συνεβούλευεν, ἔχων καὶ αὐτὸς δύναμιν οὐκ ὀλίγην, ὥς πάλιν ἀναμαχοῦμενον τὴν νίκην. Ὁ δὲ πάντα τῷ Μιθριδάτῃ ἐπέτρεπεν, ἐν τε τῷ γενναίῳ καὶ συνετῷ τὸ πλέον νέμων αὐτῷ καὶ μᾶλλον ἀνέχειν εἰς τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον δυνάμενον. Αὐτὸς δὲ πρὸς τὸν Πάρθον Φραδάτην (al. Φραάτην) διεπρεσβεύετο, παραχωρεῖν αὐτῷ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀδιαβην καὶ τοὺς μεγάλους αὐλῶνας. Ἀφικομένων δὲ πρὸς τὸν Πάρθον καὶ παρὰ Λευκόλλου πρέσβων, τοῖς μὲν Ῥωμαίοις ἰδίᾳ φίλος εἶναι ὑπεκρίνατο καὶ σύμμιχος, ἰδίᾳ δὲ τὰ αὐτὰ πρὸς τοὺς Ἀρμενίους διετίθετο. Memnonis *Histor. Excerpt.* C. 58. ed. Orellii p. 87. Fuit igitur Arsaces XII. sive Phraates III., de quo vide Visconti *Iconografia greca* Vol. 3. p. 110. Or. — Iustinus 38, 4. e Trogo Pompeio exscripsit Mithridatis orationem, quam omnino cum hac epistola conferre operae pretium erit. BURNOUF.

Salusti Orat.

§. 1. *Tibi - - oppresseris*] Probat in sequentibus has tres condiciones nullas esse: scilicet, neque pacem habiturum et hostes opportunos atque scelestissimos esse, et magnam gloriam secuturam, si Romanos oppresserit. Coartius.

§. 2. Plutarch. in Lucullo 21. καὶ τὴν Πάρῳων Τυγρᾶνης ὡς ἄλλος οὐδεὶς δύναμιν ἐταπείνωσεν. — *dum a Karthaginiensibus cet.*] Nullus, quantum equidem scio, rerum scriptor, Antiochum iam belli Punici tempore Asiam occupasse tradit. Sed hoc serius factum testis est Liv. 33. c. 38. 39. 44. Immo antea talia ne conari quidem potuit Antiochus, quum et in Parthis debellandis et in Coele Syria et Palaestina occupanda occupatus fuerit. GERLACH. — *X. milibus talentorum*] quindecim milia habent Liv. 37, 45. et Appian. Syr. 38., qui hac de re tam diligenter exponunt, ut dubitari non possit, quin ista summa a Romanis postulata fuerit. Sed, quum Antiochus non tributum integrum solvisset (Liv. 42, 6.), Salustius solum quod amiserat commemorasse videtur. Nam numerum errore librariorum corruptum esse vix credas, quum etiam apud Eutropium 4, 2. idem sit. GERLACH.

§. 3. *apud Samothracas deos*] Μυοῦνται ἐν τῇ Σαμοθράκῃ τοῖς Καβείροις: - - τέσσαρες δ' εἰσὶ τὸν αἰριθμὸν Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστὶν ἡ Δημήτηρ· Ἀξιόκερσα δὲ ἡ Περσεφόνη· Ἀξιόκερσος δὲ ὁ Ἄδης· ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος ὁ Ἑρμῆς ἐστίν. Schol. ad Apollon. Rhod. 1, 917. p. 46. Wellauer. — *insomniis occidere*] Diodorus in Excerptis Lib. 31, 2. Vol. 4. p. 35. Dindorf. min. narratis iis, quae Perseus Albae in tristissimo carcere septem per dies perpessus erat, ita pergit: ἔπειτα εἰς ἐπιεικεστέραν δοθεὶς φυλακὴν (liberam custodiam dicit Velleius 1, 11.) καὶ κεναῖς ἐλπίσι προσανέχων, ὁμοίαν τοῖς προητυχημένοις ἔσχε τοῦ βλοῦ τὴν κατὰ στροφὴν διαιτῇ γὰρ χρόνον φιλοφυγῆσας καὶ προσκύψας τοῖς φυλάττουσι βαρβάροις, κωλυόμενος ὑπ' ἐκείνων ὕπνου τυχεῖν ἐτελεύτησεν. Similia refert Plutarchus in Aemilio Paulo C. 37. — *Eumenem*] huius nominis alterum, Pergami regem, mortuum a. u. c. 596. — *prodidere Antiocho*] Hoc eo referendum, quod Antiochus aliquot regni Pergameni oppida et castella oppugnavit (Liv. 32., 8.); quas quidem iniurias tum temporis, bello Macedonico impliciti, defendere ausi non sunt. GERLACH. — *habitum custodiae*] Significat, Romanos Asiam cis Taurum Eumeni non benivolentia concessisse, sed ut has terras ab hostili impetu defenderet. IDEM. — Ceterum quod hic vulgo legebatur, iam e Codd. Vatic. correctum: *post Attalum custodem agri* cet. ex immani fluxit interpolatione, historiae quoque prorsus contraria. Sic enim Aristonicus Attali filius perhiberetur. — *contumeliis*] Livii Epitome L. 46. „Eumenes rex Romanum venit; qui, quia Macedonico bello medium egerat, ne aut hostis iudicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus

crimine, si admitteretur, in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret." — *testamento*] scil. Attali tertii, Eumenis filii legitimi; *filium eius*] Eumenis nothum scil., ex pellice Ephesia genitum. Cfr. omnino Iustinum 36, 4. Vel-
lei. 2, 4. (a. u. c. 621—624.): „Aristonicus, qui, mortuo rege Attalo, a quo Asia populo Romano hereditate relicta erat, sicut relicta postea est a Nicomede Bithynia, mentitus regiae stirpis originem, armis eam occupaverat. Is victus a M. Perperna ductusque in triumpho, sed M. Aquilio, capite poenas dedit." — Plerique scriptores, etiam Schlosserus, septem dumtaxat agnoscunt Bithyniae reges, Zipoeten (inde ab anno u. c. 466.) Nicomedem I. Zelam, Prusiam I. Claudum, Prusiam II. Venatorem, Nicomedem II. Epiphanem, Nicomedem III. Philopatorem, mortuum a. u. c. 679., postquam testamento Bithyniae heredem scripserat populum Romanum. In hac, inquam, rerum expositione conspirant omnes antiqui, nisi quod duo Syncelli, tertius Appiani locus ei prorsus adversari videtur. Ille scilicet p. 276. C. (525. Dindorf.) Οἱ Βιθυνῶν βασιλεῖς ἢ κατὰ Διονύσιον ἔνθεν ἤρξαντο, διαρκέσαντες ἑτη σιγ'. et p. 314. D. (593.) similiter octo Bithyniae reges, quorum tamen nomina non refert, memorat. Rectus est apud eum numerus 213, annorum a Zipoete (a. u. c. 466.) ad Nicomedis III. obitum (a. u. c. 679. cfr. Eckhel *D. N.* 2. p. 397.) Altero autem loco p. 314, magno errore commisso sub Augusto demum desisse Bithyniae regnum tradit. Appianus autem Mithrid. 7. οὕτω Νικομήδης (II.) ἀντὶ Προυσίου (II.) Βιθυνῶν ἐβασίλευε. Καὶ αὐτὸν χρόνῳ τελευτήσαντα, Νικομήδης, ὁ υἱὸς, ᾧ Φιλοπάτωρ ἐπικλήσις ἦν, διεδέξατο, Ῥωμαίων αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὡς πατρῴϊαν ψηφισαμένων. Τὰ μὲν οὖν Βιθυνῶν ὥδε εἶχε. καὶ, εἰ τῷ σπουδὴ πάντα προμαθεῖν, υἱωνὸς τοῦδε ἑτεροῦ Νικομήδης Ῥωμαίοις τὴν ἀρχὴν ἐν διαθήκαις ἀπέλιπε ubi Schweighaeuserus, quo errorem tolleret, sed parum feliciter, ut Viscontius et mihi quoque videtur, proposuit υἱωνὸς τοῦ Προυσίου ὅδε, ὁ δεύτερος Νικομήδης. Quod autem Viscontius dicit alios pro υἱωνὸς legere υἱὸς, ex parte tantummodo verum est; si quidem Petrus Candidus Decembrius, Appiani interpres, homo seculi XV. ante inventam typographiam, per merum, ni fallor, errorem ita convertit: *alterius autem Nicomedis filius*, Graeci autem Codd. constanter exhibent υἱωνός.

Iam vero coniunctis inter se Syncelli et Appiani locis Viscontius (*Iconogr. Graeca* Vol. 2. p. 253.) demonstratum ivit, (quod placuerat iam Reinuccio, Spanhemio et Eckhelio *D. N.* 2. p. 445.) Nicomedem non tertium, sed quartum quandam, tertii aut filium aut nepotem, Bithyniae regum legitimorum ultimum fuisse et celebratum illud testamentum scripsisse; propterea octo reges a Syncello numerari, quod auctor eius, Dionysius Halicarnassensis, Nicomedem IV. septem aliunde notis adiunxerit. Hoc

si verum esset, utique in hoc quoque Salustii loco significaretur Nicomedes quartus.

Permulta tamen sunt, quae huic opinioni obstant. Etenim, quum Nicomedis III. nummi inter superstites postremi, ab Eckhelio male tributi Nicomedi IV., a Viscontio recte ad tertium relati, pertineant usque ad a. u. c. 677., ipse Viscontius fateri debuit, brevissimum, vix atque vix bienne fuisse istius Nicomedis IV. regnum, inter annos 677 — 679. Attramen idem, unquam si vixit, teste Salustio, reliquisset filium nothum. Iam haec omnia quum ad infirmam Viscontii opinionem concurrant, videamus, an alio modo discrepantes isti scriptorum loci inter se conciliari queant. E Salustii testimonio, ut nos interpretamur, Nicomedes Philopator sive III. filium reliquit, qui sane regnum aliquantisper, sed improspere successu, a Romanis rex haud appellatus, videtur affectasse; id quod prodit ex fragmento Salustii Lib. 2, 18. *quos adversum multi ex Bithynia volentes occurrere falsum filium arguituri*; quae iam a Douza ad hunc Nicomedis III. filium relata sunt. Is igitur a scriptore Asiatico, Dionysio, sine errore Bithyniae regibus annumerari poterat, unde octo reges Syncelli, nisi potius Socratem Frugi (τὸν Χρηστίον) fratrem Nicomedis III., quem Mithridates huic frustra aliquando opposuerat (Memnon *Hist. Exc.* C. 30. ed Orellii p. 45. Appian. *Mithr.* c. 10.) hoc numero complexus est Dionysius. Illum autem filium nothum tertii Nicomedis ipsum quoque ex Appiani testimonio Nicomedis nomen gessisse consentaneum est; fuitque re vera *νῦν*-*νός* Nicomedis II. sive Epiphanis, ad quem v. τοῦδε recte, puto, refertur, quum per totam Appiani narrationem sermo proprie sit de Nicomede II. obiterque dumtaxat mentio fiat tertii. Sic omnia optime cohaerent, nisi quod Appianus ab erroris crimine liberari nequit propter confusum Nicomedis III. filium nothum (cito, ut videtur, a Romanis oppressum) cum patre, qui populum Romanum fecit heredem. Mirus sane error iste; quum praesertim ipse rectius *Mithr.* c. 71. *Νικομήδους* (III.) *ἄσπι τεθνεώτος ἄπαιδος καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίοις ἀπολιπόντος*; quo in loco *ἄπαιδος* non tam cum Salustio pugnat, quam significat sine filio legitimo. Filiam ei fuisse constat e Suetonio. Or. — *Nysa*] Minime ex nummis *ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΜΟΥΣΗΣ ΟΡΕΟΒΑΡΙΟΥ*, reginae Bithynicae, h. l. cum Maffei et Havercampio legendum esse *Musa* demonstrarunt et Gerlachius et Visconti *Iconografia greca* Vol. 2. p. 259. Ex falsis autem lectionibus huius loci tum apud Italum scriptorem tum apud Salustii interpretes (v. c. Douzam apud Gerlach Comm. p. 79.) aliquot errores nati sunt, qui facile iam corrigi possunt. Nimirum quattuor praeterea Nysae innotare, duae videlicet Bithynicae, duae Ponticae. Prima nobis est Nysa saltatrix, coniux Nicomedis II., mater Nicomedis III. Memnon *Hist. Exc.* C. 30. p. 41. Orellii. *Τῆς γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ συγκλήτου Νικομήδην* (III.), τὸν ἐκ

Νικομήδους καὶ Νύσσης, βασίλεια Βιθυνίας καθιστώσης, Μιθριδάτης Σωκράτην τὸν Χρηστὸν ἐπικληθέντα Νικομήδει ἀντεκαθίστη. Ἐπεκράτει δὲ ὅμως ἡ Ῥωμαίων κολίσις καὶ ἄκοντος Μιθριδάτου. Justinus 38, 5, 10. *Nicomedi* (III.) *saltatricis filio*. Altera Nysa est Nicomedis III. filia. Suetonius Caes. 49. *Caesari in Senatu defendenti Nysae causam, filiae Nicomedis* cet. Tertia filia Mithridatis, virgo magnanima, Cypri regi desponsa, quae ante patrem potionem venenatam sumpsit. Appian. *Mithrid.* C. 111.; quarta eiusdem Mithridatis soror, capta, sed a Lucullo vita donata: Cabiris scil. ἔαλω δὲ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μιθριδάτου Νύσσα ὄντηριον ἄλωσιν, Plutarch. in *Lucullo* C. 18. Sed ab his quatuor aliam fuisse Nysam Salustii manifestum est; scilicet uxorem Nicomedis III., et ipsam, ut mariti mater eiusdem nominis fuerat, tenui loco ortam, (id quod inest in Salustii verbis nunc integritati restitutum: *quam reginam appellaverat*: prorsus ut Mithridates Monimen Milesiam — δαάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευσεν. Plut. Lucull. 18.) matrem Nysae Suetonii. Incredibiles errores circa has Nysas cumulat De Brosses *Hist. Rom.* T. 2. p. 537. Or. — *Ptolemaeum*] nonum a, *Lathyrum*, mortuum a. u. c. 673. — *Nicomedem Bithynia expulsi*] a. u. c. 662. Appian. *Mithr.* 20. — *Archelaus* praefectus Mithridatis in Graecia, summus imperator, cuius virtutem bellicam ipse Sulla magni faciebat; propter id ipsum suspectus regi suo. „Archelaum apud Orchomenum et Chaeroneam proditorem fuisse ex historiarum monumentis probari non potest. Sed hoc Mithridatis irae tribuendum, qui et clades acceptas et pacem ignominiosam aliena culpa contractam statuit. Appian. *Mithr.* 42—45. 54, 55., proditoris autem iam tum insimulatum fuisse etiam Plutarchus auctor est, Sull. 20. 22. 23. Liv. Epit. 82. Nam quod postea Romanorum amicus factus est, (Plut. Lucull. 8.) hoc non eius perfidia sed Mithridatis crudelitate factum.” GERLACH. — *Cretenses* cet.] Livii Epit. 97. *M. Antonius* (Creticus, oratoris filius, triumviri pater) praetor bellum adversus *Cretenses* parum prospere susceptum morte sua finivit (a. u. c. 680.) Debellavit eos tandem, (ut hic vaticinatur Mithridates) Q. Metellus Creticus a. u. c. 686.

§. 5. *M. Cottam*] a. u. c. 681. Appian, *Mithr.* 71. — *apud Caberam*] regni Pontici caput, Lucullus hostes sponte fugientes paene ad internecionem cecidit; ita ut Mithridates cum paucis equitibus ad Tigranem perveniret, a. u. c. 683. GERLACH. p. 31. — Ariobarzanes I. a Romanis per Sullam rex Cappadociae factus (a. u. c. 662.) illis deditissimus.

§. 6. Falsa distinctione usi, (*consilium est, Tigranis regno integro*) Debrossius et Schlüterus totum locum sic converterunt: *Malgré cela, nous sommes bien loin d'être sans ressource. L'Arménie n'a pas souffert; j'ai des troupes aguerries; nous avons, Tigraue et moi, formé le projet*

assez facile de porter la guerre sur le pays ennemi, et d'exposer nos personnes aux événemens, sans commettre ses états. — Uebrigens ist unser Entschluß gefaßt: nach hat Armenien nicht gelitten; mit meinen kriegserfahrenen Soldaten wollen wir, fern von unsern Ländern, mit leichter Mühe, für unsre Person dem Kriege ein Ende machen; falls (quando) wir ohne deinen Nachtheil weder siegen noch besiegt werden können. Eadem distinctione: *Ceterum consilium est, Tigranis regno integro* praelata, Burnouf hunc locum sic interpretatus est: „In tali rerum statu, reliquum tibi consilium est, (una patet rebus tuis consulendi via; videlicet ut tu, dum adhuc integrum est regnum Tigranis et adsunt mihi milites Romano bello experti, procul ab tua domo, parvo tuo labore, per nostras manus et nostra pericula, bellum conficias. Hoc, inquam, unum tibi restat consilium, quia (scilicet, legit quando) neque vincere neque vinci possumus, quin periculi contagio ad te perveniat, tuque aut nostra aut Romanorum iniuria involvaris. *Ceterum* pro adiectivo, ut passim, non pro adverbio intellige.” — Aliiter rursus Dureau de Lammalle: *Au reste, voici mes projets: le royaume de Tigrane n'est point entamé; j'ai des soldats vieillis dans les batailles; je réponds de tenir la guerre loin de tes états, et avec ma tête et mon bras je réponds de la terminer sans peine; mais tu dois sentir toi-même, qu'il n'est point indifférent pour ta sûreté de nous laisser vaincre, ou de nous procurer la victoire.* — Iam vero manifestum est in his potius inesse debere reprehensionem aliquam Tigranis, veteris hostis atque inimici Arsacis. Ergo cum Gerlachio in Comment. distinguendum: „*consilium est Tigranis, regno integro* cet., quae sic interpretor: Tigranis si non perfidum, attamen callidum ac proprii commodi unice appetens consilium hoc est, dummodo regnum suum integrum maneat, (saltem Armenia superior, in quam Romani nondum penetrarunt) ac praesertim copiae militares, quas etiamnunc habet, incolumes referantur, bellum conficere meis dumtaxat militibus, belli prudentibus, qui praeterea procul a patria, Ponto, quum sint, fugam vix atque vix capessere in suasque sedes pro se quisque reverti possunt, parvo utique suo labore, spectatorem quum acturus sit, nostraque solum corpora discrimini obiecturus; cuiusmodi bello ego meique, qui soli pugnabimus, neque vincere neque vinci sine tuo periculo possumus, Etenim si vicerimus, adeo augebitur Tigranis potentia, tibi ut bellum rursus inferre conaturus sit; sin victi erimus, Romani tibi ingruent.” Vides igitur a me arte iungi duo membra, *meis militibus procul ab domo et parvo labore per nostra corpora*; non ut, praesertim illa *procul ab domo*, ad Tigranem referantur, sed unice ad Mithridatis milites. Iam difficillimum est diiudicatu, utrum vv. *belli prudentibus*, a Charisio servata, e glossamate sint, fortasse ex Aspro, antiquo Salustii interprete,

petita, qui declarare voluerit, quae vis insit in vv. *meis militibus*, an casu, ut fit, exciderint ex unico illo ἀρχηγόνῳ, cui hasce orationes atque epistolas debemus. Equidem cum Gerlachio ea pro glossemate habeo: qui defensurus est, fortasse appellabit Iug. 97. *Romani veteres novique et ob ea scientes belli.* OR.

§. 7. *Seleucea*] Haud dubie significatur *Magna* sive *Babylonia* dicta, a Seleuco Nicator condita ad Tigrim fluvium contra Ctesiphontem. GERLACH. — *Persidis*] non provinciam, quae proprie hoc nomine appellabatur, intelligere videtur, sed *Persidis* pro *Persiae* dixit, quod maior Persici imperii pars, Media, Elymais, Babylonia et Bactria Parthis subiecta fuit. GERLACH.
